

Laura Kortetjärvi

PAKOLAISLAPSET

Alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta kotoutumisen eri vaiheissa

PAKOLAISLAPSET

Alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta kotoutumisen eri vaiheissa

Laura Kortetjärvi
Opinnäytetyö
Syksy 2011
Sosiaalian koulutusohjelma, sosionomi
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi

Tekijä: Laura Kortetjärvi
Opinnäytetyön nimi: Pakolaislapset, Alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta kotoutumisen eri vaiheissa.
Työn ohjaajat: Kokko Seija & Ylikauma Pirjo
Työn valmistumislukukausi- ja vuosi: Syksy 2011

Sivumäärä: 41 + liitteet 2

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli kuvailla alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta siihen asti kun he olivat täysi-ikäisiä. Tutkimuksen tavoitteena oli, että pakolaislapset saavat mahdollisimman hyvää ohjausta heidän kotoutumisen kannalta. Tutkimuksessa eri vaiheiksi nousivat vastaanottokeskuksessa vietetty turvapaikkaprosessin aika, lastenkodissa vietetty aika ja kunnassa asumisen vaihe. Tutkin henkilöitä, jotka ovat saaneet oleskeluluvan ja ovat täysi-ikäisiä, mutta he ovat tulleet Suomeen alaikäisinä ilman huoltajaa. Tutkimustehtävä on alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta kotoutumisen eri vaiheissa.

Tutkimuksen viitekehyksessä käsitelen pakolaisuutta. Erityisesti tutkimuksessa korostuu lapsi pakolaisena. Tämän lisäksi tarkastelen alaikäistä lasta yksin Suomessa ja heidän kotoutumistaan. Lopuksi avaan vielä monikulttuurista ohjausta käsitteenä sekä käytännön tasolla. Tutkimukseni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jonka aineiston keräsin narratiivisella haastattelulla. Aineiston analysoin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysin avulla sain tutkimuksen tuloksista kolme alaluokkaa, jotka ovat ammatillinen ohjaus pakolaislasten arjesta selviytymisen tukena, ammatillinen ohjaus pakolaislasten psyykkisen hyvinvoinnin tukena ja ammatillinen ohjaus pakolaislasten oman kulttuurin tukena.

Alaikäisinä ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset kokivat saaneensa riittävää ohjausta heidän kotoutumisensa eri vaiheissa. He kokivat saaneensa ammatillista ohjausta selvitäkseen arjesta sekä kertoivat saaneensa ohjausta esimerkiksi ruoanlaittoon ja siivoukseen. Myös oman kulttuurin tukeminen nousi esille heidän kertomuksissaan sekä oman hyvinvoinnin tukeminen.

Avainsanat: pakolaisuus, alaikäinen pakolaislapsi, monikulttuurisuus, monikulttuurinen ohjaus, narratiivisuus, sisällönanalyysi

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ.....	3
1 JOHDANTO.....	5
2 PAKOLAISUUS JA LAPSI PAKOLAISENA	7
3 ALAIKÄINEN LAPSI YKSIN SUOMESSA JA HEIDÄN KOTOUTUMINEN	9
4 MONIKULTTUURINEN OHJAUS	12
4.1 Monikulttuurinen ohjaus käytännössä	14
5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	17
6 TUTKIMUSMETODOLOGIA.....	19
7 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN.....	21
7.1 Tutkittavien valinta ja aineiston keruu	21
7.2 Tutkimuksen aineiston käsittely ja analysointi.....	22
7.3 Tutkimuksen luotettavuus	24
7.4 Tutkimuksen eettisyys.....	25
8 TUTKIMUKSEN TULOKSET	28
8.1 Ammatillinen ohjaus pakolaislasten arjesta selviytymisen tukena	28
8.2 Ammatillinen ohjaus pakolaislasten psyykkisen hyvinvoinnin tukena	31
8.3 Ammatillinen ohjaus pakolaislasten oman kulttuurin tukena	32
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	33
10 POHDINTA	35
LÄHTEET.....	38

1 JOHDANTO

Monikulttuurisuus tulee yhä enemmän esille meidän suomalaisten arkielämässä. Päivittäin kuulemme ja näemme tiedotusvälineiden kautta, kuinka maailmassa soditaan, ihmisoikeuksia rikotaan, ihmiskaupan uhrin kärsivät ja lapsia kidnapataan. Kansainvälisenä ongelmana pakolaisuus ei ole enää tuntematon asia meille ja se myös koskettaa meitä.

YK:n pakolaisen oikeusasemaa koskevan yhteissopimuksen mukaan pakolainen on henkilö, joka on kotimaansa ulkopuolella ja hänellä on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa kotimaassaan vainotuksi rodun, kansallisuuden, uskonnon, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta (Liebkind 1994,10).

Pakolaisten tuleminen Suomeen on 2000-luvulla ollut pääsääntöisesti vaihtelevaa. Joinain vuosina pakolaisia on tullut enemmän ja joinain vähemmän. Esimerkiksi vuonna 2009 turvapaikanhakijoita ja pakolaisia tuli Suomeen melkein 6000 henkilöä, kun taas vuonna 2010 määrä laski 4000 henkilöön. (Tilastokeskus 2011, hakupäivä 11.4.2011.) Joka vuosi myös pakolaisten joukkoon etsiytyy ilman huoltajaa tulleita alaikäisiä, jotka hakevat turvapaikkaa Suomesta. Alaikäisiä ilman huoltajaa tulleita pakolaislapsia on vuonna 2011 tullut yhteensä 47 henkilöä kymmenestä eri maasta. Somaliasta on tullut suurin määrä pakolaislapsia tänä vuonna. (Maahanmuuttovirasto, hakupäivä 11.4.2011.)

Maailman valtiot ovat sopineet yhteisesti huolehtivansa ihmisistä, jotka joutuvat jättämään oman maansa, koska heidän ihmisoikeuksiaan on loukattu. Yli 130 valtiota on allekirjoittanut tämän Yhdistyneiden kansakuntien pakolaissopimuksen, joka on niin sanottu Geneven sopimus. Tämä sopimus on tehty vuonna 1951 ja lisäpöytäkirja vuonna 1968. Jokaisen maan, joka on allekirjoittanut sopimuksen, on otettava vastaan turvapaikanhakijat ja tutkittava heidän hakemuksensa ja huolehdittava heistä. Suomi on sitoutunut kansainvälisellä sopimuksella pakolaisten vastaanottoon ja huolehtimaan heidän hyvinvoinnistaan. Suomen pakolaismäärät ovat kuitenkin Euroopan pienimpiä. (Räty 2002, 21–26.)

Maahanmuuttojohtajan Mervi Virtasen (Monitori 4/2009) mukaan pääosa Suomeen tulevista maahanmuuttajista on kotoutunut hyvin Suomeen, mutta nyt pinnalla on nimenomaan lasten ja nuorten kotoutuminen. Kotoutumisessa suuriksi haasteiksi mainitaan nuorten syrjäytyminen pe-

ruskoulun jälkeisestä jatkokoulutuksesta ja luku- ja kirjoitustaidottomien asema. Ilman luku- ja kirjoitustaitoa heillä on pitkä tie päästä töihin tai opiskelemaan. Suomenkielen oppimista ja ymmärtämistä pidetään hyvin keskeisenä asiana maahan asettumisen onnistumisessa. (Monitori 4/2009,8.)

Valitsin opinnäytetyöni aiheen, koska pakolaislapset ovat haavoittuvainen ryhmä pakolaisten joukossa ja varsinkin alaikäiset ilman huoltajaa tulleet lapset. Tutkimukseni aiheen valintaan vaikutti myös se, että kiinnostukseni heräsi kuinka nämä pakolaislapset kotoutuvat uuteen maahan aivan yksin.

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli kuvailla alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta siihen asti kun he ovat täysi-ikäisiä. Kotoutuminen alkaa, kun henkilö saa myönteisen turvapaikkapäätöksen ja voi kestää vuosia tämän jälkeen. Tutkimuksessani kotoutuminen alkaa, kun alaikäinen ilman huoltajaa tullut pakolaislapsi saapuu Suomeen ja jättää turvapaikkahakemuksen poliisille tai rajavartiostolle. Tavoitteena oli saada tietoa alaikäisten kokemuksia heille tarjotusta ohjauksesta. Jokainen kokee avun tarpeen yksilöllisesti, mutta tässä tutkimuksessa ohjaus rajautuu ammattilaisten tarjoamaan ohjaukseen. Tavoitteena oli tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää niissä paikoissa, joissa sosiaalialan ammattilaiset työskentelevät pakolaisten kanssa. Tietoa voivat myös hyödyntää ammattilaiset, jotka työskentelevät alaikäisten pakolaislasten kanssa. Tutkimuksen tehtävä oli alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta kotoutumisen eri vaikeissa.

Tulevaisuudessa haluaisin työskennellä pakolaisten kanssa ja auttaa heitä sopeutumaan uuteen maahan ja kulttuuriin. Tulevaisuudessa toivoisin, että voisin hyödyntää jatkossa tutkimukseni tuloksia, kuten esimerkiksi, miten ohjausta voisi kehittää. Tutkimuksessani tulee ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten pakolaislasten ääni kuuluviin, joten heidän toiveitaan tulee ottaa tulevaisuudessa huomioon. Toive olisi auttaa näitä lapsia, jotka tulevat yksin uuteen maahan ja joutuvat koostamaan elämänsä uudestaan.

2 PAKOLAISUUS JA LAPSI PAKOLAISENA

Vieraasta maasta suojaa ja oleskeluoikeutta pyytävä henkilö on turvapaikanhakija. Maahan tullessa tai mahdollisimman pian sen jälkeen tulisi jättää turvapaikkahakemus. Hakemuksesta annettulla päätöksellä todetaan turvapaikanhakijan pakolaisuus. Turvapaikanhakijaa ei voi sanoa pakolaiseksi ennen kuin hänen päätös pakolaisstatuksesta on annettu. (Liebkind 1994,10.)

Suomeen on tullut eri perustein pakolaisia. Pakolainen voi tulla Suomeen turvapaikanhakijana, niin sanottuna kiintiöpakolaisena tai perheenyhdistämishojelman kautta. Turvapaikanhakijat ovat tulleet Suomeen kotimaastaan tai maasta, joka on luokiteltu ei-turvalliseksi maaksi. Suomeen tultuaan he hakevat turvapaikkaa ja Suomi on velvollinen käsittelemään jokaisen turvapaikkahakemuksen, kuten muutkin kaikki pakolaissopimuksen allekirjoittaneet maat. Ulkomaalaisvirasto käsittelee hakemukset Suomessa. Turvapaikkahakemuksen käsittelyaika on yleensä pitkä: viikoista jopa 4–5 vuoteen. (Räty 2002,18–19.)

Kiintiöpakolaiset ovat YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n pakolaisiksi katsomia henkilöitä tai muita kansainvälisen suojelun tarpeessa olevia ulkomaalaisia. Pakolaisleireillä tehtävät haastattelut perustuvat yleensä kiintiöpakolaisten valintaan. Haastatteluissa selvitetään perusteet oleskeluluvan myöntämiselle. Näihin haastatteluihin myös osallistuu suojelupoliisin edustaja. (Maahanmuuttovirasto, hakupäivä 1.4.2011.)

Perheenyhdistämishojelman avulla pyritään siihen, että ydinperheellä on mahdollisuus asua yhdessä. Suomessa oleskeleva pakolainen saa oleskeluluvan myös aviopuolisolleen ja alaikäisille lapsilleen kansainvälisen sopimuksen mukaan. Vastaavasti myös alaikäisellä lapsella on mahdollisuus tuoda vanhempansa ja alaikäiset sisaruksensa Suomeen. Perheenjäsenet, jotka ovat tulleet perheenyhdistämishojelman kautta Suomeen, vastaanotetaan suoraan kuntiin pakolaisina. (Räty 2002,20.)

Suomessa pakolaislapset määritellään ilman huoltajaa tulleisiin alle 18-vuotiaisiin lapsiin, jotka elävät muualla kuin kotimaassaan ja lapset ovat syystä tai toisesta joutuneet vanhemmistaan tai muusta huoltajastaan eroon. Osa lapsista on täysin yksin, kun taas toiset saattavat elää sukulaisensa kanssa. (Mikkonen 2002,12.)

Pakolaislapset, jotka ovat joutuneet eroon vanhemmistaan, ovat erityisen haavoittuvaisia. Heidät on usein lähetetty sodan ja vainon keskeltä turvaan tai he ovat joutuneet eroon jo kotimaassaan tai pakomatkan aikana vanhemmistaan. Ilman huoltajaa tulleet maahanmuuttajalapsset ovat menettäneet turvallisen ja tutun ympäristönsä kuten vanhempansa, perheensä, ystävänsä, kotinsa ja koulunsa. Läntisen Euroopan alueella arvioidaan olevan noin 100 000 vanhemmista eroon joutunutta lasta. Osa heistä on laittomasti maassa. (Helander & Mikkonen 2002,25.)

Suomeen saapuvien ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijalasten lähtemisen taustalla on yleensä sisällissota tai muu aseellinen konflikti. Normaali siviilielämä on käynyt mahdottomaksi, kun kotimaan yhteiskunnallinen järjestys on romahtanut. Monilla lapsilla on kokemuksia aseellisista hyökkäyksistä ja taisteluista. He ovat saattaneet vaihtaa asuinpaikkaa moneen kertaan ja heidän perheenjäseniään ja ystäviään on kuollut. Eniten lapsia Suomeen on tullut Somaliasta, mutta myös Irakista, Iranista, Afganistanista, Sri Lankasta ja muista Afrikan ja Aasian maista. (Helander & Mikkonen 2002,25.)

Pakolaislapsia suojelemaan on laadittu useita kansainvälisiä sopimuksia. YK:n vuoden 1951 pakolaissopimus ja lisäpöytäkirja koskevat samalla tavalla lapsia kuin aikuisiakin. Pakolaislasten suojelussa UNHCR:llä on viisi painopistealuetta: lasten koulutus, lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjuminen, ilman huoltajaa olevien lasten suojelu, lapsisotilaiden auttaminen ja kasvuikäisten nuorten tukeminen. YK:n Lapsen oikeuksien sopimus vuodelta 1989 on tärkein lapsia koskeva kansainvälinen sopimus. Sopimuksessa on erikseen kohta, jossa puhutaan pakolais- ja turvapaikanhakijalapsista. Sen mukaan heille on taattava erityissuojelu. Lapsen oikeudet ja etu ovat tärkeitä, joten valtioiden on toimittava yhdessä kansallisten ja kansainvälisten järjestöjen kanssa. (Helander & Mikkonen 2002,26.)

Tulevaisuudessa Suomessa tulee olemaan ja saapumaan pakolaisia ja heidän joukossaan myös ilman huoltajaa tulleita alaikäisiä. Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset ovat hyvin haavoittuvaisia, mutta he voivat myös nuorina olla hyvin sopeutuvaisia uuteen maahan ja kulttuuriin.

3 ALAIKÄINEN LAPSI YKSIN SUOMESSA JA HEIDÄN KOTOUTUMINEN

Tässä kappaleessa perehdyn alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijoiden saapumiseen ja kotoutumiseen Suomeen. Tutkimuksessani käytän käsitettä ilman huoltajaa tullut alaikäinen pakolaislapsi. Alaikäisiä turvapaikanhakijoita ilman huoltajaa on saapunut ja saapuu yhä Suomeen. Miten nämä pakoon lähetetyt lapset ilman vanhempiaan tai ilman muiden läheisyyden tukea mukautuvat muutoksiin? Pysähtyykö heidän kehityksensä vai oireilevatko he psyykkisesti vai ovatko he uhreja? (Järvinen 2004, 86.)

Suomessa on laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999) ja tämä laki säätelee turvapaikanhakijalle annettavista palveluista. Tämän lain tavoitteena on edistää maahanmuuttajien kotoutumista, tasa-arvoa ja valinnanvapautta toimenpiteillä, jotka tukevat yhteiskunnassa tarvittavien keskeisten tietojen ja taitojen saavuttamista, sekä turvata turvapaikanhakijoiden välttämätön toimeentulo ja huolenpito järjestämällä turvapaikanhakijoiden vastaanotto. (Finlex 1999, Lainsäädäntö. Säädökset alkuperäisinä. 493/1999. viitattu 11.4.2011.)

Vastaanottokeskuksia on ympäri Suomea eri paikkakunnilla, lukumäärä riippuu kulloisestakin hakijamäärästä. (Maahanmuuttovirasto, viitattu 11.4.2011.) Kun ilman huoltajaa tuleva alaikäinen saapuu maahan yksin tai aikuisen kanssa, hänet pyritään tunnistamaan jo rajalla turvapaikanhakijaksi. Tämä tunnistaminen on hyvin tärkeää, koska tällöin ennaltaehkäistään esimerkiksi lapsikauppauhrien jatkuminen. (Mikkonen 2002, 18- 19.)

Vastaanottokeskus järjestää alaikäisten ilman huoltajaa tulevien turvapaikanhakijoiden vastaanottoa. Näiden vastaanottokeskusten yhteydessä toimii ryhmäkoteja, joihin alaikäiset ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijalapsen majoitetaan. Turvapaikkahakemuksen käsittelyn ajaksi heille järjestetään peruspalvelut, joita ovat majoitus, toimeentulon varmistaminen sekä välttämättömät sosiaali- ja terveyspalvelut siinä vastaanottokeskuksessa, jonka kirjoilla he ovat. Oikeusapua ja tulkkauspalveluja voidaan antaa tarvittaessa hakemuksen käsittelyyn liittyen. Myös lasten harrastustoimintaa ja omaa kulttuuria pyritään tukemaan sekä heidän yhteydenpitoaan vanhempiinsa, mikäli heillä on yhteys. (Parsons 2010, viitattu 26.10.2010.) Ryhmäkodissa sosiaalityöntekijä tekee alkuhaastattelun, jossa hän selvittää esimerkiksi lapsen henkilö- ja perhetiedot sekä paon

syihin ja koulunkäyntiin liittyviä asioita. Lapsen kannalta on hyvin merkittävää, että hänen omaisinaan aletaan etsiä mahdollisimman pian, jos lapsi ei saa perheeseen yhteyttä. (Mikkonen 2002, 18–19.)

Lapset saattavat asua ja odottaa turvapaikkapäätöstä useita vuosia ryhmäkodissa. Nämä lapset, jotka odottavat päätöksiä elävät tavallaan välitilassa. Ero vanhemmista, epävarmuus ja pitkä odottaminen ovat lapselle tuskallista. Lasten ongelmat ja oireilu voi johtua pitkistä odotusajoista. (Helander & Mikkonen 2002, 128.)

Myönteisen oleskeluluvan saatuaan lapselle haetaan kuntapaikkaa siitä kunnasta, jossa hän asuu. Lapsi siirtyy sen kunnan maahanmuuttoyksikköön, mistä hän on saanut kuntapaikan. Ryhmäkodin sosiaali- ja perhetyöntekijöiden työskentely lapsen kanssa päättyy lapsen saatua oleskeluluvan. Kuntien ylläpitämiin perheryhmäkoteihin sijoitetaan oleskeluluvan saaneet alaikäiset. Lapsen kasvatuksen ja hoidon tavoitteena perheryhmäkodeissa on kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan säilyttäen ja ylläpitäen omaa kulttuuria. 16–17-vuotiaille nuorille tarjotaan tukiasuntoja majoituksena. Tarvittaessa edustaja avustaa nuorta, mutta edustajan toiminta päättyy nuoren täyttäessä 18 vuotta. Tällöin nuori jää täysin yksin ilman apua tai tukiverkostoa. Osa nuorista saattaa kokea yksinäisyyttä ja eristäytyä yhteiskunnasta. (Parsons 2010, viitattu 26.10.2010.)

Oleskeluluvan saanut lapsi, joka täyttää 18 vuotta, ei ole oikeutettu lastensuojelulaissa tarkoitettuun jälkihuoltoon, kuten suomalaiset sijaishuollossa itsenäistyvät nuoret 21 ikävuoteen saakka. Turvapaikanhakijalapsia, jotka ovat tulleet alaikäisinä yksin, ei ole sijoitettu lastensuojelulain nojalla. Täysi-ikäistyessään he jäävät vastaanottojärjestelmän palveluiden ulkopuolelle. Suurin osa yksin tulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista on 15–17-vuotiaita. Ennen täysi-ikäistymistään he ehtivät asua vain muutaman vuoden Suomessa. Monella heistä saattaa olla traumaattisia kokemuksia kotimaastaan ja matkaltaan, vajavainen suomenkielentaito sekä puutteellinen koulutus. He eivät tunne kunnolla vielä yhteiskuntaa, joten heillä ei ole valmiuksia toimia itsenäisesti. Suurin osa alaikäisistä ilman huoltajaa tulevista hakijoista tulee yhteisöllisistä kulttuureista, kun taas Suomessa kannustetaan hyvin itsenäiseen elämään. Nuorella, joka on oppinut yhteisöllisyyteen, ei välttämättä ole valmiuksia selviytyä yksin. (Parsons 2010, viitattu 26.10.2010.)

Kotoutuminen alkaa, kun henkilö saa myöntävän oleskeluluvan. Kotouttamislaissa tarkoitetaan kotouttamisella ”maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen; sekä viranomaisten järjes-

tämiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja voimavaroja”. (Finlex. Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta, viitattu 11.4.2011.)

Jokaiselle lapselle on tärkeää, että hänellä on pysyviä ja rakastavia aikuisia, jotka huolehtivat hänen jokapäiväisestä hoivastaan ja kehityksestään. Yksin tulleelle lapselle on tärkeää, että hänellä on ainakin yksi läheinen aikuissuhde joko oman etnisen ryhmänsä aikuiseen tai suomalaiseen aikuiseen, kun omat vanhemmat eivät ole läsnä. Lapsi tarvitsee luotettavan aikuisen lähelleen selviytyäkseen tuskallisista kokemuksistaan ja aikuiset voivat toimia lapselle roolimalleina. (Helander & Mikkonen 2002, 130.) Jokainen lapsi tarvitsee vanhemman ja monesti juuri nämä omat vanhemmat ovat niitä läheisiä ihmisiä, jotka auttavat ja neuvovat elämässä eteenpäin. Ilman huoltajaa tulleet lapset ovat hyvin haavoittuvaisia ilman ketään aikuista ihmistä ja niiden tuomaa tukea ja turvaa. Aikuinen ihminen luo turvaa ja voi helpottaa lapsen koti-ikävää.

Mahdollisimman pian Suomeen tulon jälkeen ilman huoltajaa tulleelle lapselle määrätään edustaja. Edustajan tehtävät ovat monipuoliset. Siihen kuuluu lasta koskevien päätösten ja suunnitelmien kertominen lapselle. Useat lapset ovat epä tietoisia edustajan roolista. (Helander & Mikkonen 2002, 133.) Kotouttamislaissa sanotaan, että: ”*Edustaja käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen henkilöä ja varallisuutta koskevissa asioissa, määrää lapsen asumisesta sekä hoitaa lapsen varallisuutta siten kuin oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 ja 2 §:ssä, hallintomenettelylain (598/1982) 16 §:ssä, hallintolainkäyttölain 17 §:ssä ja 18 §:n 3 momentissa ja holhouslaissa (34/1898) säädetään*”. (Finlex. Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta, viitattu 11.4.2011.)

Ohjaus, neuvonta ja tiedottaminen, perehdyttäminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen toimintaan, suomen ja ruotsin kielen opetus, luku- ja kirjoitustaidon opetus, tulkkipalvelut, työvoimapolitiittinen koulutus ja työmarkkinatoimenpiteisiin rinnastettavat toimenpiteet sekä erityistä tukea tarvitsevien ryhmien palvelut ovat kotoutumista edistäviä tai tukevia toimenpiteitä. Tämän lisäksi kunta ja työvoimatoimisto voivat järjestää muita toimenpiteitä ja palveluja, jotka tukevat maahanmuuttajaa omatoimisesti hankkimaan tarvittavia tietoja taitoja yhteiskunnasta. (Peltola & Metso 2008, 63.)

4 MONIKULTTUURINEN OHJAUS

Jokainen ihminen tarvitsee elämänsä aikana ohjausta, mutta on yksilöllistä millaista ohjausta kukin meistä tarvitsee. Tässä tutkimukseni kappaleessa käsittelen alaikäisten yksin tulleiden pakolaislasten ohjausta. Ohjauksen käsite on monipuolinen. Käsittelen monikulttuurista ohjausta ja miten se toimii käytännössä.

Henkilökohtaisen auttajan rooli on olemassa kaikissa kulttuureissa. Auttaja kutsutaan eri nimillä esimerkiksi viisaaksi henkilöksi, tietäjäksi, vanhimmaksi, poppamieheksi tai -naiseksi. Auttamisammatteja on myös meidän kulttuurissamme esimerkiksi pappi, ohjaaja tai neuvoja, mentori, terapeutti ja sosiaalityöntekijä. Ohjaus on henkilökohtaista ja sen pitäisi koskettaa kokonaista ihmistä myös tunteiden ollessa siinä mukana. (Onnismaa & Pasanen & Spangar 2004, 21–23.)

Onnismaa & Pasanen & Spangar (2000, 6-7.) viittaavat Nummenmaahan, jonka mukaan ohjauskäsitteellä viitataan opetus- ja ihmissuhdeammateissa käytettävään työmenetelmään, ammatillisen keskustelun muotoon ja institutionaaliseen toimintaan, johon on tietyt sisällölliset tavoitteet asetettu. Näitä esimerkiksi voi olla ammatinvalinnanohjaus ja oppilaanohjaus, joissa käytetään tiettyjä työmenetelmiä. Kun taas British Association of Counsellors kuvaa ohjaus- ja neuvontatyötä toimintana silloin, kun henkilö, jolla on ohjaajan rooli, antaa tai sopii antavansa huomiota, aikaa tai kunnioitusta asiakkaan roolissa olevalle henkilölle ja antaa tilaisuuden tutkia, keksiä ja selkeyttää tapoja elää hyvinvoivemmin ja voimavaraisemmin. (Onnismaa & Pasanen & Spangar 2000, 6-7.)

Lähtökohtana ohjauksessa on aina ihmisen kohtaaminen, joka perustuu siihen, että jokainen ihminen on arvokas, eikä ketään saa käyttää välineenä. Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ihminen ymmärretään päämääriä asettavaksi ja järkeväksi toimijaksi. (Helander 2009, 117.) Meillä ihmisillä on luontainen tarve löytää kyky puhua toistemme kanssa. Dialogissa, jota onnistunut ohjaus parhaimmillaan edustaa, on kyse syvemmästä ajattelusta ja kuuntelemisesta. Tällaisessa dialogissa ihmisistä tulee omien ajatustensa tarkkailijoita ja he oppivat tuntemaan itsensä syvemmin. Ohjauksen tavoitteena ei ole löytää oikeita ja vääriä vastauksia, vaan kykyä oppia omista ajattelu- ja toimintatavoista eli mahdollistaa oma kehittyminen ja muuttuminen. (Ojanen 2009, 11–27.)

Perusehtona ohjaamiselle on ohjattavan kasvua helpottavan ympäristön rakentaminen. Ohjaaja ei missään muodossa saa käyttää manipulaatiota tai pyrkimystä muuttaa ohjattavan uskomuksia (Ojanen 2009, 137).

Nykyajan sosiaalisen elämän reflektointi kuuluu sosiaalidynaamiseen näkökulmaan. Auttamisfilosofia kuuluu sosiodynaamiseen ajatteluun. Tämä filosofia on tapa ajatella ihmisen käyttäytymisestä ja auttamisesta, mitä auttaminen tarkoittaa, sen tutkimista ja joukko ideoita, joiden varaan ohjaukseen voidaan rakentaa. Ihmiset hakevat ohjausta saadakseen apua konkreettisten käytännönelämän ongelmien selvittämiseen. Sosiodynaaminen ohjaus ei ole mielenterveyden tai tunne-elämän häiriöiden hoitomenetelmä eikä parantamismenetelmä. Sitä kutsutaan elämän suunnittelemisen yleismenetelmäksi. Se on pyrkimystä saada aikaan sellaiset olosuhteet, jotka edistävät uusien näkökulmien oppimista ja uusien kykyjen kehittymistä. Tavoitteena on myös luoda sellaiset olot, että ihminen löytää mahdollisimman hyvin kokonaan uusia näkökulmia siihen, mitä pitäisi tehdä seuraavaksi ja kuinka voisi päästä elämässä eteenpäin omien valintojensa pohjalta. (Onnismaa & Pasanen & Spangar 2004, 18–23.)

Monikulttuurisuus tarkoittaa tasa-arvoa yksilöiden ja kulttuurien välillä, erilaisuuden hyväksymistä ja arvostamista, yhteisesti sovittuja pelisääntöjä ja rajoja. Erilaisten ihmisten olemassaoloon voidaan yleensä viitata monikulttuurisuudella. (Räty 2002, 46–47.) Monikulttuurisella ohjauksella tarkoitetaan tavoitteellista, ammatillista toimintaa, tukea, apua ja neuvoa henkilölle, joka on etniseltä ja kulttuuriselta taustaltaan erilainen kuin ohjaaja tai ohjaajan tausta on erilainen kuin ohjattavien. Ohjaus voidaan määritellä psykososiaaliseksi, psykologiseksi ja yhteiskunnalliseksi tueksi, joka auttaa ohjattavaa sopeutumaan ja kotoutumaan uuteen ympäristöön. (Helander 2009, 117.)

Maahanmuuttajien valtautumisprosessissa henkilöillä, jotka tekevät maahanmuuttajatyötä on suuri merkitys. Näille työntekijöille myös eri kulttuurista tulevan ihmisen kohtaaminen on kulttuurinen kehitystehtävä, joka ilmenee lähinnä vuorovaikutussuhteessa haasteena ottaa toisesta kulttuurista tukeva henkilö huomioon kokonaisvaltaisesti toisaalta yksilönä ja toisaalta kulttuurinsa jäsenenä. (Taajamo & Puukari 2007, 17.)

Työntekijän on voitettava oma varautuneisuutensa, jotta hän kykenee kohtaamaan ihmisen, joka tulee toisesta kulttuurista. Jos työntekijän oma itsetunto on hyvä, hän voi nähdä paremmin erilaisuuden elämäkokemusta monipuolistuttavana voimavarana. Maahanmuuttajatyötä tekevä ihmi-

nen on sillanrakentaja, joka toimii yhteistyössä maahanmuuttajan ja hänen läheistensä kanssa sekä myös kollegoidensa kanssa. Ihmisten välisissä suhteissa ja mahdollisimman monipuolisen tiedon rakentamisessa on paljon esteitä, kuten ennakkoluulot, tiedon puute, etnosentrismi, keskustelun puute sekä välinpitämättömyys. Maahanmuuttajatyötä tekevän kulttuuriseen kehitystehävään kuuluukin näiden esteiden tiedostaminen ja niiden edellytysten löytyminen, joilla kulttuurisia rajoja voidaan ylittää. Näihin rajanylityksiin tärkeitä edellytyksiä ovat esimerkiksi tieto, itsetuntemus, kriittisyys, pyrkimys tasa-arvoisuuteen ja dialogisuuteen, perspektiivin ottokyky ja välittäminen. (Taajamo & Puukari 2007, 17.)

Aito dialogi on tärkeää monikulttuurisessa ohjauksessa, mikä tarkoittaa avoimuutta oppia ja olla vuorovaikutuksessa yli kulttuurirajojen. Parhaimmillaan dialogi merkitsee sitä, että kahden tai useamman kulttuurin jäsenet voivat jakaa omastaan, eli avata omaa kulttuuriaan toisille, oppia toisilta kulttuureilta, oppia uusia tapoja tarkastella omaa kulttuuriaan toisten kulttuurin jäsenten kautta, oppia kommunikoidaan uusilla tavoilla ja rakentaa ennen mainituista lähtökohdista käsin uudenlaista monikulttuurisuutta, jossa voidaan luoda yhdessä uudenlaista kulttuuria eikä vain opita hyväksymään kulttuurien eroja. Monikulttuurisen dialogin rakentamisessa tarvitaan kommunikation ja kulttuurien välisen vuorovaikutuksen kehittämistä. (Taajamo & Puukari 2007, 17–18.)

4.1 Monikulttuurinen ohjaus käytännössä

Toimiessaan eri kulttuureista tulevien ihmisten kanssa ohjaaja voi hyödyntää omaa kulttuuritietouttaan, mutta hänen on vältettävä yleistyksiä. Ohjaajan tulee olla herkkä tutkimaan kunkin yksilön ja perheen tapaa jäsentää omaa suhdettaan lähtömaan ja uuden maan kulttuuriin. Tällaisen yhteisen tarkastelun pohjalta kannattaa rakentaa työskentely. Kulttuuritietouden avulla ohjaaja voi nostaa ohjausprosessissa esille erilaisia kysymyksiä ja näkökulmia, joilla hän auttaa ohjattavia katsomaan monipuolisesti omaa tilannettaan ja suhdettaan kulttuuriin, mutta ohjaajan ei tule tehdä suoraviivaisia tulkintoja ensimmäisten pinnallisten havaintojensa pohjalta. (Taajamo & Puukari 2007, 18.)

On erittäin hyödyllistä, että maahanmuuttajien ohjaaja yrittää asettautua ohjattavan asemaan ja miettiä hyvin konkreettisella tasolla, kuinka monet ihmiselle aiemmin itsestään selvät asiat ovatkin uudessa maassa muuttuneet tuntemattomiksi ja epävarmuutta ja kysymyksiä herättäviksi. Koska pakolaisten kohdalla muuttoon voi liittyä kidutusta ja vainoa, on kysymys niin raskaista ja vaativista siirtymistä, että useimmat ihmiset eivät osaa edes kuvitella, mitä ne vaativat. Näistä syistä eri-

tyisesti maahanmuuton alkuvaiheissa on kaikkein tärkeimpiä pyrkimyksiä edistää turvallisten, luottamuksellisten ohjaussuhteiden syntymistä ja myös rakentaa kotoutumisen polkua räätälöidysti kulttuuriset erot ja yksilön elämäntilannetekijät huomioon ottaen. (Taajamo & Puukari 2007,18.)

Ohjausprosessin yhteydessä esille nousevien asioiden käsittelylle luo perustan hyvä ohjaussuhde. Seuraavien kolmen ulottuvuuden pohjalta voidaan jäsentää ohjaussuhdetta. Ensimmäisenä on perusihmissuhde, joka luo perustan ohjaussuhteen rakentumiselle. Sitä voi luonnehtia yleisihmilliseksi vuorovaikutukseksi, jolla luodaan toiseen ihmiseen suhdetta ja osoitetaan kiinnostusta ja arvostusta häntä kohtaan. Turvallisen, luottamuksellisen ja avoimen ilmapiirin synnyttäminen on myös keskeistä tässä ulottuvuudessa. Toisena on transferenssisuhde, joka viittaa psykodynaamisesta ajattelusta nousseeseen näkökulmaan. Tämä näkökulma tarkastelee ohjattavan aikaisten merkityksellisten ihmissuhteiden vaikutusta myöhempien ihmissuhteiden rakentumiseen. Kolmantena työskentelysuhde edustaa ohjaussuhteessa sen tavoitteellista ja tietoista ulottuvuutta, jolla on pääpaino ohjauksessa. Työskentelysuhde voidaan ymmärtää liittosuhteena, jossa ohjattava ja ohjaaja ”liittoutuvat” yhdessä ratkaistakseen niitä kysymyksiä ja ongelmia, joita ohjattavalla on. Liittoutuminen edellyttää monikulttuurisessa ohjauksessa niin ohjaajalta kuin ohjattavalta kykyä ja rohkeutta ylittää kulttuurisia rajoja. (Taajamo & Puukari 2007, 18–19.)

Ohjaustilanne maahanmuuttajataustaisille ihmisille institutionaalisessa muodossa on vierasta. Ohjaustapahtuman alussa ohjaajan täytyy selittää, mistä on kysymys. Ohjaustilanteessa, jossa ohjattava ja ohjaaja tulevat eri kulttuuritaustasta, vaikuttavat lisäksi seuraavat kulttuurisesti sidonnaiset tekijät: miten ilmaistaan itseään, mistä saa puhua, miten puhutaan, kuka puhuu ja miten tulkitaan, miten asioita tai ilmiöitä selitetään, ohjaajan ja ohjattavan sukupuoli, ohjattavan kielitaito ja sopeutumisprosessin vaihe. (Helander 2009, 119–122.)

Joissakin kulttuureissa perinteeseen kuuluu esimerkiksi, että lapset ja nuoret puhuvat vain, kun heiltä kysytään, joten kunnioitus ohjaajaa kohtaan ohjaustilanteissa voi näkyä niin, että ohjattava on hiljaa. Tällaisia on esimerkiksi pohdittu, kulttuurin vaikutusta yksilön tapaan ilmaista itseään, täten on kiinnitetty huomiota ohjaajan ja asiakkaan vuorovaikutuksessa ilmeneviin väärinkäsityksiin. (Onnismaa, Pasanen, Spangar 2004, 221.) Verbaalisuus ja itsensä ilmaiseminen puheen kautta on perinteisesti korostunut tukea antavan ohjauksen teorioissa. Monissa ei-länsimaisissa kulttuureissa omien henkilökohtaisten vaikeuksien puhuminen ei ole suotavaa, koska se katsotaan leimaavan koko perhettä. Terapiapuheeseen olemme jo tottuneet Suomessa. Ohjaajan viral-

linen rooli lisää asioiden järkevää käsittelyä ohjaustilanteissa. Viestinnän tulee olla konkreettista ja suoraa maahanmuuttajataustaisten ohjattavien kanssa. Konkreettisesti heille täytyy sanoa miten tehdään ja mitä vaaditaan. Monet maahanmuuttajat eivät ole tottuneet vallalla olevaan neuvottelukulttuuriin suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa korostetaan kaikkien kuulemista ja tasa-arvoisuutta. Jos suomen kielentaito ohjattavalla on heikko, voidaan konkreettisten asioiden hoitamiseen käyttää jotain ohjaavalle ja ohjaajalle yhteistä kieltä, mutta ohjaustilanteissa käsiteltävät tunteisiin liittyvät psyko-sosiaaliset asiat olisi hyvä käydä läpi käyttäen tulkkia. (Helander 2009, 120–122.)

Toimiva ohjaussuhde antaa mahdollisuuden sekä ohjaajalle että ohjattavalle oppia uutta omasta kulttuurista ja toisten kulttuureista. Ohjaajalla on tärkeä tehtävä luoda rohkaisullaan ja kysymyksillään toivoa ja avartaa näkökulmia niin, että ohjattava voi alkaa rakentamaan omaa elämäänsä sekä löytää yhteyden ihmisiin uudessa maassa. Tämän polun kulkeminen on yksilöllistä ja usein myös vaativa prosessi, jossa ohjauksella on merkittävä osuus. (Taajamo & Puukari 2007, 20.)

Monikulttuurista ohjausta voidaan järjestää erilaisissa paikoissa, joissa on pakolaisia ja siellä työskentelee sosiaalialan ammattilaisia. Näitä paikkoja voi esimerkiksi olla vastaanottokeskus ja erilaiset monikulttuuriset toimintakeskukset.

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimusaiheeni alaikäiset ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset on varsin ajankohtainen aihe, koska joka vuosi Suomeen tulee pakolaislapsia yksin. Ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten on tärkeää kiinnittyä yhteiskuntaan ajoissa, etteivät he syrjäytyisi. Syrjäytymistä voidaan ehkäistä ohjauksen ja tuen antamisella lapsille. Opinnäytetyöni tarkoituksena on kuvailla alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta kotoutumisen eri vaiheissa. Tutkimuksessani haluan selvittää millaista ohjausta he ovat saaneet, mitä hyötyä ohjauksesta on heille ollut, olisiko ohjauksessa kehitettävää ja mihin asiaan he olisivat tarvinneet enemmän ohjausta, jotta he selviäisivät yksin. Myös tärkeää on ohjauksen ja tuen merkitys yksin tulleen alaikäisen pakolaislapsen tulevaisuuden kannalta.

Tutkimukseni tarkoitus on kartoittaa narratiivisen tutkimusmetodologian avulla pakolaislasten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta kotoutumisen aikana Suomessa, siitä päivästä kun he saapuvat tänne ja siihen asti kunnes he ovat täysi-ikäisiä. Tavoitteena tutkimuksellani on saada tietoa alaikäisten pakolaislasten kokemuksia heille tarjotusta ohjauksesta ja, että pakolaislapset saavat mahdollisimman hyvää ohjausta heidän kotoutumisen kannalta. Haluan tutkimuksellani saada alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten äänen kuuluviin ohjauksesta ja heidän avun tarpeestaan kotoutuessaan uuteen yhteiskuntaan. Toivon myös, että tutkimukseni luo toivoa ja tutkimuksestani on hyötyä niille pakolaislapsille, jotka vasta aloittavat sopeutumista uuteen elämään uudessa maassa.

Opinnäytetyön tarkoituksena on osoittaa ja kehittää opiskelijan ammatillisia valmiuksia (Valtioneuvoston asetus ammattikorkeakouluista 352/2003 3:7. 5 §). Olen painottanut opintojani enemmän monikulttuurisuuteen suuntautuen ja valinnut opintoja ja harjoittelupaikkoja sen mukaan. Oppimistavoitteina on lisätä ammatillisia valmiuksia työskennellä monikulttuurisessa työssä ja kohdata erilaisia ihmisiä. Tavoitteenani on se, että ammatilliset valmiuteni kehittyisivät monikulttuuriseen työhön liittyvän tiedon lisääntymisen vahvistaessa kykyäni ohjata ja tukea pakolaislapsia heidän eri elämäntilanteissa.

Oppimistavoitteenani on lisäksi kehittää asiakastyön ja ammattieettistä osaamistani. Nämä kuuluvat sosiaalialan ammattilaiselta vaadittaviin osaamiskompetensseihin. Sosiaalialan eettisiin osaamisiin kuuluu sosiaalialan arvojen ja ammattieettisten periaatteiden sisäistäminen ja niiden noudattaminen. Periaatteisiin kuuluu kaikkien asiakkaiden tasa-arvoinen ja ihmisarvoa kunnioittava kohtelu. Tavoitteena on, että monikulttuurisen tiedon lisääntyessä tiedon saaminen vahvistaisi kykyäni ymmärtää ja kunnioittaa vieraista kulttuureista tulevia pakolaislapsia. Tavoitteena on myös kehittää asiakastyöhön kuuluvia vuorovaikutustaitoja. Näitä taitoja voin harjoittaa yhteistyökumppaneiden ja haastateltavien kanssa tehtävässä yhteistyössä.

Tavoitteenani on kehittää itseäni tutkijana, etsiä tietoa, olla huolellinen ja tarkkaavainen. Tämä on ensimmäinen kerta, kun teen tutkimusta ja minusta on mielenkiintoista tutkia aihetta, mikä on itselleni mielenkiintoinen.

Seuraavan tutkimustehtävän avulla pyrin lähestymään ja tutkimaan pakolaislasten ohjaukseen liittyviä asioita:

1. Alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta kotoutumisen eri vaiheissa.

Tutkimuksessani jaan kotoutumisen eri vaiheisiin. Ensimmäisenä on vastaanottokeskuksessa vietetty aika, jolloin pakolaislapsi odottaa turvapaikkapäätöstä. Tämän vaiheen jälkeen tulee niin sanottu välivaihe, joka tarkoittaa sitä, että lapsi sijoitetaan asumaan lastenkotiin tai perheeseen. Tämän vaiheen jälkeen tulee muutto kuntaan. Olen kiinnostunut tutkimuksessani näistä asioista. Kuinka tarpeelliseksi lapset ovat kokeneet ohjauksen ja tuen kotoutuessaan uuteen maahan? Onko siitä ollut heille hyötyä ja jos ei, niin mitä haittaa siitä on ollut? Ovatko he kokeneet helpoksi kysyä apua ja neuvoa uudessa maassa? Millaista tukea ja ohjausta he ovat saaneet? Onko saadulla ohjauksella pärjännyt arkipäivän elämässä? Onko tuki ollut riittävä? Mitä he olisivat toivoneet enemmän tai vähemmän?

Aineiston keruussa käytän apuna apukysymyksiä siltä varalta, jos haastateltavat eivät osaa alkaa kertoa kokemuksia ohjauksesta tai tilanne on heille vaikea. Apukysymykset auttavat tutkijaa sekä haastateltavia, että pääsemme vauhtiin haastattelutilanteessa.

6 TUTKIMUSMETODOLOGIA

Koska tutkin pientä joukkoa, tutkimus on järkevintä toteuttaa laadullisen tutkimuksen lähtökohdista. Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja näissä kuvauksissa oletetaan olevan mukana niitä asioita, joita ihminen pitää itselleen tärkeänä ja merkityksellisenä elämässään. (Vilka 2005, 97.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161). Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkitaan ihmisten kokemuksia ja heidän suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa (Aaltola & Valli 2010, 29).

Tarkoitukseni on kuvailla narratiivisen tutkimusmetodologian avulla alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta siihen asti kun he ovat täysi-ikäisiä. Valitsin narratiivisen lähestymistavan tutkimukseeni, koska tutkin nuorten kokemuksia ohjauksesta ja tällöin nuoret pääsevät kertomaan tarinaansa tutkijan laittamatta heille mitään rajoitteita, mutta kertomaan heille asian tai ilmiön, mistä he kertovat. He pääsevät kertomaan tarinaansa avoimesti.

Narratiivinen lähestymistapa hylkää ajatuksen yleispätevästä ja ajattomasta tiedosta lähtökohtaisesti, sen sijaan se korostaa tiedon subjektiivista luonnetta ja kontekstuaalisuutta. Todellisuus rakentuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa narratiivisen lähestymistavan mukaan ja tietomme todellisuudesta on kehittyvä kertomus, jota muokataan ja tarkennetaan jatkuvasti. (Puusa & Juuti, 196–197.)

Lähtökohtana narratiivisessa tutkimuksessa on kertomusten analyysi (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2009, 218). Narratiivisuudella tarkoitetaan tutkimuksessa lähestymistapaa, jossa huomio kohdistetaan kertomuksiin tiedon välittäjänä ja rakentajana. Kahdesta päänäkökulmasta voidaan tarkastella tutkimuksen ja kertomusten suhdetta: toisaalta tutkimus käyttää usein kertomuksia materiaalinaan, kun taas toisaalta se voidaan ymmärtää kertomuksen tuottamiseksi maailmasta. Kertomusten kautta me ihmiset ymmärrämme itsemme eli rakennamme identiteettimme tarinoiden välityksellä, narratiivisesti. (Aaltola & Valli 2010, 143–145.) Tutkimuksessani tutkittava kohdejoukko kertoo kokemuksiaan ammattilaisten ohjauksesta tarinoidensa kautta.

Tyypillisenä piirteenä narratiiville voidaan pitää tiettyä kronologisuutta ja juonirakennetta. Narratiivit noudattavat usein ajallista järjestystä ja ovat takautuvia. Niihin kuuluu alkukohta, keskikohta ja päätös. Kertojan tai haastateltavan ääni pääsee hyvin esille narratiivissa. (Puusa & Juuti 2011, 198.) Kuten tutkimuksessanikin alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten ääni ammatillisesta ohjauksesta tulee esille. Myös heidän kertomat tarinat tulevat ajallisesti järjestyksessä. He aloittavat kertomuksensa siitä päivästä, kun he ovat saapuneet tänne ja jatkavat siihen päivään asti, milloin he ovat tulleet täysi-ikäisiksi.

Huomio kohdistuu narratiivisessa tutkimuksessa siihen, millä tavalla yksilöt antavat merkityksiä asioille tarinoidensa kautta. Narratiivinen tutkimus eroaa tässä suhteessa perinteisestä laadullisen tutkimuksen tavoista, joissa tietoa kerätään edeltä suunniteltujen ja jäsenettyjen haastattelukysymysten tai kyselylomakkeiden avulla. Näissä tutkimusotteissa merkityksenanto perustuu tutkijan sanoihin ja ajatteluun.(Aaltola & Valli 2010, 156.) Tutkijana en laita tutkittaville valmiita haastattelukysymyksiä, kuten perinteisessä laadullisessa tutkimuksessa, vaan annan tutkittavien vapaasti kertoa omaa tarinaa tutkimusaiheesta. Tällöin merkityksenanto ei perustu tutkijan sanoihin tai ajatteluun, vaan ne lähtevät tutkittavista itsestään.

Tieto muodostuu usein dialogisesti tutkittavien henkilöiden kanssa keskustellen narratiivisessa tutkimuksessa. Tämän vuoksi tutkittava ja tutkija työskentelevät läheisesti yhdessä ja keskusteleval paljon. Tutkijalla on myös mahdollisuus valita aineistokseen esimerkiksi vanhoja elämänkertoja, joiden kirjoittajat ovat jo kuolleet. Tämä tarkoittaa sitä, että narratiivinen tutkija tutustuu muulla tavalla kirjoittajan elämään. Narratiivisen ja laadullisen tutkimuksen välillä keskeisin ero on se, että laadullinen tutkimus on valtaosin edelleen ”tieteellistä” sanan empiristisessä merkityksessä, kun taas narratiivinen tutkimus pyrkii paikalliseen, henkilökohtaiseen ja subjektiiviseen tietoon. (Aaltola & Valli 2010, 156–157.) Tutkimuksessani päädyin hankkimaan tietoa haastatteleamalla ja työskentelemällä yhdessä tutkittavien kanssa. Tämä aineiston keruutapa tuntui luontevammalta kuin pyytää heitä kirjoittamaan esimerkiksi elämänkertaa, koska alaikäiset pakolaislapset eivät välttämättä ole kirjoittaneet päiväkirjaa elämässään.

7 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

7.1 Tutkittavien valinta ja aineiston keruu

Kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti kvalitatiivisessa tutkimuksessa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 160). Valitsin tutkimukseni kohdejoukoksi alaikäiset ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset. Halusin haastatella pakolaislapsia, jotka ovat saaneet oleskeluluvan ja he ovat asuneet Suomessa jonkin aikaa ja ovat jo täysi-ikäisiä, koska tällöin heillä on enemmän kokemuksia kotoutumisesta ja ohjauksesta kuin juuri tulleella pakolaislapsella.

Syksyllä 2010 aloin kartoittaa tutkimukseeni haastateltavia, että voin kerätä aineiston tutkimukseeni. Ensiksi otin yhteyttä monikulttuurisesti profiloituneeseen lastensuojeluyksikköön, mutta heillä ei ollut antaa haastateltavia tutkimukseeni. Tämän jälkeen otin yhteyttä monikulttuuriseen toimintakeskukseen ja kerroin etsiväni alaikäisiä ilman huoltajaa tulleet pakolaislapsia haastateltaviksi. Kävin keskustelemassa erään ohjaajan kanssa tutkimuksestani toimintakeskuksessa ja hän alkoi kartoittaa haastateltavia. Toimintakeskuksen ohjaaja sai haastateltavia ja ilmoitti siitä puhelimitse ja lopulta tutkimukseni kohderyhmä muodostui kahdesta henkilöstä, jotka olivat tulleet ilman huoltajaa alaikäisinä turvapaikanhakijoina Suomeen, mutta he olivat nyt täysi-ikäisiä ja asuneet Suomessa muutaman vuoden ja olivat suomenkielentaitoisia.

Narratiivisessa tutkimuksessa aineiston keruu voi tapahtua esimerkiksi haastattelemalla. Itse haastattelu on keskustelunomainen, joka on verrattavissa avoimeen tai syvähaastatteluun. Haastattelutilanteessa on tärkeää, että haastattelija onnistuu luomaan luottamuksellisen ilmapiirin heti alusta lähtien. Tutkijalla ei ole etukäteen tarkkaan mietittyjä kysymyksiä, vaan ilmiö, joka on määriteltä ja josta keskustellaan haastattelu tilanteessa. Haastateltava on pääroolissa ja tutkija auttaa lisäkysymyksillä kerronnan jatkumista. (Puusa & Juuti 2011, 201.) Toimintakeskuksen ohjaajan kautta sovin haastattelut ja suoritin ne kahtena eri päivänä.

Tuttuus luo turvallisuutta, joten suoritin haastattelut tutkittaville tutussa ympäristössä, monikulttuurisessa toimintakeskuksessa, josta ohjaaja oli varannut huoneen haastattelun ajalle. Haastateltavat olivat entuudestaan tuntemattomia minulle, enkä ollut nähnyt heitä aikaisemmin tai tutustunut heidän taustoihinsa ennen tapaamista.

Ilmapiiri molemmilla haastattelukerroilla oli rauhallinen ja luonteva. Ennen kuin aloitimme haastattelun, kävimme läpi tutkimuksen tarkoituksen ja olimmeko saavuttaneet yhteisen ymmärryksen tutkimuksesta. Myös ennen varsinaista haastattelun aloittamista tutustuimme toisiimme. Jutteleminen laukaisi molemminpuolista jännitystä tilanteesta. Haastattelut alkoivat tutkittavien kertoessa kokemuksiaan ammatillisesta ohjauksesta siitä päivästä alkaen, kun he olivat tulleet Suomeen. Haastattelussa jaoin ammatillisen ohjauksen eri vaiheisiin. Ensimmäinen vaihe oli turvapaikan odottaminen vastaanottokeskuksessa. Toinen vaihe oli niin sanottu välivaihe, kuntapaikan odottaminen ja kolmas vaihe oli muutto kuntaan. Haastateltavat eivät osanneet kertoa tarinamuodossa heidän kokemuksiaan, joten jouduin käyttämään apukysymyksiä (liite 1) haastattelun alku vaiheesta loppuun asti ja tekemään myös välissä tarkentavia kysymyksiä. Nauhoitin haastattelut nauhalle tutkittavien luvalla ja ennen varsinaista haastattelua testasimme nauhurin käyttöä ja kuu-luvuutta. Haastattelut kestivät 40 minuuttia ja 45 minuuttia.

7.2 Tutkimuksen aineiston käsittely ja analysointi

Sain haastatteluja varten lainaan koululta nauhurin, johon nauhoitin haastattelut. Kun olin tehnyt haastattelut, siirsin tiedostot omaan kannettavaan tietokoneeseen. Tallennettuani tiedostot poistin haastattelut nauhurista. Litterointia kutsutaan tiedostojen aukikirjoittamiseksi. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2007, 217.) Aloitin nauhojen aukikirjoittamisen muutamia päiviä haastattelun jälkeen. Kuuntelin aineiston monta kertaa läpi ja tämän jälkeen litteroin aineiston sanasta sanaan.

Käsitteellä narratiivi voidaan ymmärtää monia eri asioita. Sillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi ihmisen perustapaa jäsentää maailmaansa. Narratiiveiksi voidaan kutsua suullisia kuin kirjoitettujakin tarinoita ja tekstejä, mutta myös erilaisia tulkintoja ja havainnoiteja. Olennaista on kuitenkin se, että ne kuvaavat jonkin juonellisen tapahtuman, jossa merkitys välittyy lukijalle. Samalla kun me elämme, rakentuu meidän oma elämäntarinamme. (Ruoppila, Hujala, Karila, Kinos, Niiranen & Ojala 1999, 133.) Tutkimuksessani narratiivit olivat tutkittavien suullisia omia elämäkertoja.

Narratiivisuudella myös voidaan viitata aineiston käsittelytapaan. Narratiivisen aineiston käsittelytapa voidaan jakaa kahteen kategoriaan, narratiivien analyysiin ja narratiiviseen analyysiin. Nämä ovat kategorisesti kaksi erilaista narratiivisen tutkimuksen tapaa. (Aaltola & Valli 2010, 149.) Narratiivien analyysissä tutkija luokittelee kertomuksia metaforien ja tapaustyyppien avulla toisistaan erottuviin luokkiin, joka tapahtuu analysoimalla tarinatyyppiä tai juonirakennetta. Juonessa pal-

jastuu narratiivin merkitys, joka on kertomusta yhdistävä teema. Narratiivinen analyysi ei perustu luokitteluun, vaan tutkija tuottaa aineistonsa pohjalta uuden tarinan. (Puusa & Juuti 2011, 202.)

Tutkimukseni analyysissä päädyin käyttämään narratiivien analyysiä. Tämä analyysitapa tuntui helpommalta kuin tuottaa aineiston pohjalta kokonaan uusi tarina. Halusin tuoda esille nuorten omia kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta heidän omien tarinoiden kautta ja tavoitteena on ”äänen antaminen” haastateltaville, kuten narratiivisessa sekä laadullisessa tutkimuksessa yleisimminkin on tutkijan tavoitteena. (Puusa & Juuti 2011, 203.)

Tutkimuksen aineistoa lähdin analysoimaan aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Aineistolähtöinen analyysi perustuu tutkimusaineiston teoreettisen kokonaisuuden luomiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2002,97.) Miles ja Huberman (1984) kuvaavat aineistolähtöisen laadullisen eli induktiivisen aineiston analyysia kolmevaiheiseksi prosessiksi. Tähän prosessiin kuuluu aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi & Sarajärvi 2002,110–111.)

Tutkimukseni aineiston analysointi (liite 2) lähti liikkeelle haastattelumateriaalin kuuntelemisesta useaan kertaan, jonka jälkeen kirjoitin aineiston sanasta sanaan koneelle. Tämän jälkeen perehdyin aineistoon ja keräsin puhtaaksikirjoitetusta aineistosta tutkimukselle oleellisen tiedon. Tätä kutsutaan aineiston pelkistämiseksi, eli aukikirjoitettu haastatteluaineisto pelkistetään siten, että aineistosta karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois. Pelkistäminen voi olla joko informaation pilkkomista osiin tai tiivistämistä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 111.) Tutkimukseni aineiston pelkistäminen tarkoitti sitä, että olen aukikirjoitetusta tekstistä laittanut ylös ilman huoltajaa tulleiden alakäisten pakolaislasten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta kuvaavia ilmaisuja, joita kuvaan alkuperäisilmaisuiksi. Tutkimustehtävä ohjasi työskentelyä.

Aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyvaiheessa kävin alkuperäisilmaukset tarkasti läpi ja etsinyt tutkittavien samankaltaisia ja erilaisia kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta. Tämän jälkeen muodostin näistä alkuperäisilmauksista pelkistettyjä ilmaisuja ja koonnut samaa pelkistettyä ilmaisuja muodostavat asiat yhdeksi ryhmäksi ja muodostanut niistä alaluokkia. Tuomen ja Sarajärven (2002, 112–113) mukaan ryhmittelyssä samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Aineisto tiivistyy luokittelussa, koska yksittäiset tekijät sisällytetään yleisempiin käsitteisiin.

Aineiston ryhmittelystä seuraa aineiston abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Abstrahoinnissa erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja valikoidun tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Käsitteellistämistä jatketaan yhdistelemällä luokituksia, niin kauan kuin se on aineiston sisällön näkökulmasta mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 114.) Tässä vaiheessa analysointi irtosi vaiheistuksesta ja käsittelin asiat yhdessä. Tutkimuksessani teoreettisten käsitteiden luominen on edennyt siten, että yhdistin samaa asiaa kuvaavat alaluokiksi. Aineistolähtöisen sisällönanalyysimenetelmän avulla muodostetut alaluokat antoivat vastauksen tutkimustehtävään, alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta kotoutumisen aikana.

7.3 Tutkimuksen luotettavuus

Hyvään tutkimuskäytäntöön kuuluu yhtenä osana tutkimuksen luotettavuuden arviointi. Narratiivisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa voidaan painottaa esimerkiksi tutkijan ja tutkittavien välisiä suhteita ja aikaa, joka on vietetty haastateltavien parissa. (Puusa & Juuti 2011, 153–163.)

Jos narratiivisuus ymmärretään väljästi tutkimusotteeksi, jossa kiinnostus kohdistetaan kertomuksiin tiedon välittäjinä ja tuottajina, sen luotettavuutta voidaan tarkastella perinteisten modernistiseen tiedonkäsitykseen pohjautuvien luotettavuuskäsitteiden valossa. Validiteetti kertoo, millä tavalla tutkimustulos vastaa tosiasioiden tilaa todellisuudessa. Reliabiliteetti taas tarkoittaa, missä määrin satunnaiset tekijät ovat mahdollisesti vaikuttaneet tutkimustulokseen. Tarinoiden luotettavuutta voidaan tarkastella siitä näkökulmasta, missä määrin tarinoissa olevat väitteet vastaavat todellisuutta. Konstruktivistisessa ajattelutavassa, johon narratiivisuus kuitenkin liitetään, vastavuuden käsite tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa on ongelmallista, koska todellisuus tuotetaan tarinoiden välityksellä. (Aaltola & Valli 2010, 153.) Tutkimuksessani reliabiliteetiksi nousi kieliongelma. Tutkijalla ja tutkittavilla ei ollut sama kieli äidinkielenään, joten tutkimustuloksissa täytyi ottaa huomioon tämä satunnainen tekijä, joka voi vaikuttaa tutkimustuloksiin.

Pääasiallinen luotettavuuden kriteeri kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tutkija itse ja näin ollen siis koko tutkimusprosessi (Eskola & Suoranta 2003, 210). Luotettavuutta parantaa tutkijan tarkka seelostus tutkimuksen toteuttamisesta. Tutkimuksen kaikkia vaiheita koskee huolellisuus. Lukijoille tulee antaa riittävästi tietoa siitä, kuinka tutkimus on tehty. Tieto tarkoittaa tutkimuksen kohdetta ja

tarkoitusta, metodologiset lähtökohdat, aineiston keruu, tutkimuksen kesto, aineiston analyysi, tutkimuksen luotettavuus ja tutkimuksen raportointi. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 135–138.) Kerron tässä raportissa vaihe vaiheelta tarkasti tutkimukseni etenemistä. Tutkimusraporttiini kirjasin ylös aineiston keruu vaiheet selvästi, tutkimukseen käytetyn ajan, haastatteluun käytetyn ajan, analyysin tekovaiheet, tulosten tulkinnat, johtopäätökset ja pohdinnan.

Narratiivisessa tutkimuksessa yleistettävyyttä ei ole ensiarvoista ja toisaalta kertomukset ovat perustavaa laatua tietämiselle, ne eivät ole vain informaatiota ja toistoa (Puusa & Juuti 2011, 163). Tutkimuksessani en pyri yleistettävyyteen, vaan tutkittavien äänen kuuluviin saamiseen heidän tarinoidensa kautta. Jokaisen kertomus on henkilökohtainen ja sitä ei voi yleistää kaikkien samassa tilanteessa olevien ihmisten kokemukseksi.

Kun arvioidaan narratiivisen tutkimuksen luotettavuutta, on otettava huomioon tutkimusmenetelmän subjektiivinen ja henkilökohtaiseen kokemukseen perustuva näkökulma. Kertomukseen vaikuttavat haastateltavan persoona ja identiteetti sekä hänen taitonsa ja tietonsa. Lisäksi tutkittavan kulttuuri, asenteet, arvot ja aikaisemmat kokemukset heijastuvat kertomuksesta. Myös haastattelijan ja haastateltavan keskinäinen vuorovaikutus tulee ottaa huomioon haastattelutilanteiden kuvauksessa ja arvioinnissa, koska se vaikuttaa kerrottavaan tarinaan. Tutkija on mahdollisesti kiinnostunut suhteuttamaan tekstejä niiden kertojiin ja kertomisen konteksteihin, joten haastateltavien taustatiedoilla voi olla suuri merkitys narratiivisessa tutkimuksessa. (Puusa & Juuti 2011, 163.)

Tutkimukseni luotettavuutta lisää perehtymiseni tutkimusaiheeseen liittyvään kirjallisuuteen. Olen myös toiminut vapaaehtoistyössä vastaanottokeskuksessa ja ollut harjoittelemassa ryhmäkodilla tavaten siellä alaikäisiä ilman huoltajaa tulleita pakolaislapsia.

7.4 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen eettisyys lähtee jo aiheen valinnasta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 126). Tutkimukseni aiheen näen tärkeänä pakolaislasten tulevaisuuden kannalta. Heille on annettava mahdollisuus kotoutua uuteen maahan ja saada siihen apua. Tutkijan etiikka joutuu koetukselle tutkimusprosessin aikana, koska jokainen tutkimus sisältää useita eri päätöksiä (Eskola & Suoranta 2003, 52).

Tutkimuksen tekemiseen kuuluu olennaisena asiana eettiset näkökohdat, jotka ohjasivat työskentelyäni. Omaa työskentelyäni ohjasi hyvä tieteellinen käytäntö. Tutkimuksessani noudatin rehellisyyttä ja vilpittömyyttä, jotka ovat tutkijan omalla vastuulla. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu toisten tutkimusten kunnioittaminen. Toisten tutkimusten plagiointi, huolimaton raportointi, tulosten puutteellinen kirjaaminen ja muiden tutkijoiden osuuden vähättelyjulkaisuissa ovat hyvän tieteellisen käytännön loukkauksia. (Tuomi & Sarajarvi 2002, 130.)

Tutkimusprosessin aikana pidin tärkeänä asiana luottamuksellisuuden säilymistä ja sitä, että tiedonantajien anonyymiyttä säilyy koko prosessin ajan, myös kirjallisessa valmiissa tuotoksessa. Tutkittavien joukko on pieni, joten haastateltavien anonyymiyttä on ensiarvoisen tärkeää. Tutkijan täytyy antaa riittävä informaatio tutkimuksen luonteesta ja tavoitteesta sekä korostaa, että vastaaminen on vapaaehtoista. (Eskola & Suoranta 2003, 56.) Tutkija ei saa koskaan rikkoa antamiensa lupauksia tutkittaville esimerkiksi salassapitovelvollisuutta ja vaitiololupausta. Nämä kuuluvat periaatteisiin, että ihmisten yksityisyyttä suojellaan ja kunnioitetaan. (Vilka 2006, 113.) Tutkittavien vapaaehtoisuus tutkimuksen osallistumiseen ja keskeyttäminen tulivat myös esille tutkimuksessa. Tutkimukseeni osallistuneille henkilöille tuli selittää selvästi, että heidän nimettömyytensä säilyy koko tutkimuksen ajan ja myös valmiissa raportissa. Toisesta kulttuurista tuleva ei välttämättä ymmärrä, että monet ihmiset saattavat lukea tutkimuksen ja siksi oli tärkeää kertoa huolellisesti, että kukaan ei voi tunnistaa heitä.

Tutkimuksessani tein yhteistyötä maahanmuuttajien kanssa, joten oli ensisijaisen tärkeää noudattaa ihmisarvoa kunnioittavaa periaatetta (Eskola & Suoranta 2003, 56). Toisen arviointikykyyn luottamista ja hänen käyttäytymisensä pitämistä tilanteeseen nähden järkevänä on kunnioittamista (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 139). Tutkittaviin tulee suhtautua samalla tavalla kuin valtaväestöön. Tutkittavia on kohdeltava siten, että hänen vakaamustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan, eikä hänen ihmisarvoaan tule loukata. (Abdelhamid & Juntunen & Koskinen 2009, 79.) Haastattelutilanteessa tutkittaville täytyy selittää tutkimuksen tarkoitus selvästi, että he ymmärtävät mistä on kysymys. Tutkijan ja tutkittavien yhteinen ymmärrys tutkimuksen ilmiöstä tulee olla yhteinen. Tutkijan tulee olla tarkka ja huolellinen kertoessaan tutkimuksesta. Luottamuksen saavuttaminen tutkittavien kanssa toteutuu parhaiten, kun kertoo mahdollisimman pian tutkimuksen alussa, mikä on tutkijan kiinnostuksen kohde ja tutkimuksen luonne. (Vilka 2006, 57.)

Nykyään puhutaan paljon riippuvuudesta, jota maahanmuuttajat kokevat työntekijöitään kohtaan. Pakolaisten kanssa työskenneltäessä on erityisen tärkeää riippuvuuden käsittely. Heidän men-

neisydessään omaa elämää koskevien valinnanmahdollisuuksien kaventuminen, kidutuksesta ja väkivallasta aiheutuneet traumat saattavat muuttaa kykyä olla positiivisesti riippuvainen toisesta. (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 140.) Haastateltavien ja tutkimuksen tekijän välillä ei saa vallita sellaista riippuvuussuhdetta, joka voisi vaikuttaa tietojen antamisen vapaaehtoisuuteen (Eskola & Suoranta 2003, 55). Tutkijana minun ja haastateltavien välillä ei ollut riippuvuussuhdetta, koska en ole aiemmin toiminut ja työskennellyt heidän kanssaan.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimukseni tarkoituksena oli kuvailla alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta, siihen asti kun he olivat täysi-ikäisiä. Seuraavaksi esitän haastatteluissa keskeisiksi nousseet asiat. Olen liittänyt tekstiin suoria lainauksia tutkittavien haastatteluista elävöittämään tekstiä ja saadakseni heidän ”äänet” paremmin kuuluville. Tutkimuksen tuloksista nousi esille kolme alaluokkaa, ammatillinen ohjaus pakolaislasten arjesta selviytymisen tukena, ammatillinen ohjaus pakolaislasten psyykkisen hyvinvoinnin tukena ja ammatillinen ohjaus pakolaislasten oman kulttuurin tukena. Khalidin (nimi muutettu) ja Sidin (nimi muutettu) tarinoissa oli paljon samanlaisia ajatuksia. Tutkimukseeni osallistuneet pojat ovat tulleet Suomeen ilman huoltajaa alaikäisinä vuonna 2008 ja he ovat majoittuneet vastaanottokeskukseen. Myönteisen turvapaikkapäätöksen saatuaan he ovat siirtyneet lastenkotiin. Täytettyään 18 vuotta, he ovat muuttaneet asumaan yksin.

8.1 Ammatillinen ohjaus pakolaislasten arjesta selviytymisen tukena

Tutkimukseeni osallistuneet haastateltavat olivat kokeneet ammatillisen ohjauksen positiivisena kokemuksena ja tärkeänä heidän kotoutumisensa kannalta. He olivat kokeneet ohjaajien tuen ja avun merkittäväksi arjesta selviytymisen kannalta. Normaalit arjen askareet, kuten ruoan laitto ja siivous, olivat tärkeitä ohjeita arjesta selviytymiseen uudessa maassa.

Ryhmäkodin ohjaajien ohjaus nousi tärkeäksi heidän asuessaan ja odottaessaan turvapaikkapäätöstä ryhmäkodissa. He kertoivat, että ovat saaneet siellä opastusta, miten ryhmäkodissa asutaan ja toimitaan. Ohjaajat opastivat heitä esimerkiksi kaupunkiasioissa, ohjasivat ja varasivat ajan sosiaalityöntekijälle ja myös poliisille tarvittaviin käynteihin. Harrastukset ovat auttaneet myös selviytymään arjesta. Ohjaajat ovat auttaneet löytämään mielenkiintoisen ja mieluisan harrastuksen.

”Ensimmäinen mulla oli kaikki opastettu, meillä oli pelikoneita ja me jokainen henkilö oma huoneita ja meillä ruoka aina keitetään ja ei voi keittää itse ja en mäkkään silloin osannu, ohjaaja joku mammi, joka laittoi meille ruokaa” (Khalid).

”Koulusta olen saanut tämä, mikä se on, kotitaloustunteja, niin sieltä olen oppinut miten laitetaan ruokaa, suomalaisia ruokia, ainakin minä harjoitelen, sitten tämä ryhmäkodissa minä laita” (Khalid).

Seitsemän kuukautta vastaanottokeskuksessa, mä en ollu ryhmäkodis, mä asun se oli sellanen ryhmäkoti mitä mä laittaa ruoka ite, kun mä olin sinne, myöskin oli se oli sillä ohjaaja joka hoitaa meille ja mä saan aika paljon apua siellä, ne antavat joskus kyydin keskustassa, maksavat pussikortin, se myöskin me oli joskus leiri ja jos tulee mitään epäselviä sitte ne yrittivät silloin selviä asiaa joka ei ymmärtää. (Sidi)

Vastaanottokeskus koettiin hyväksi paikaksi asua. Siellä ohjaajilta on saatu paljon tietoa ja opastusta uudesta maasta ja kulttuurista. Heidän kanssaan juteltiin miten Suomessa eletään. Kokeemukset omaohjaajasta olivat positiiviset. Omalle ohjaajalle oli helpointa kertoa omista asioista ja jos omaohjaaja ei ollut paikalla, toiset ohjaajat auttoivat. Omaohjaaja koettiin tärkeäksi henkilökäsi kotoutumisessa.

Siellä oli varmaan, on varmaan parempaa asua vastaanottokeskus, heti kun minä tulin Suomeen, ainakin olin vuosi vastaanottokeskus ja siellä olen saanut paljon asioita, miten asutaan Suomessa ja kulttuuri ja kaikki, joo niin asutaan, sieltä olen tarvinnut mutta minä olen saanut siellä ohjaajilla paljon ajatuksia. (Khalid)

”Oli omaohjaaja siellä ja omaohjaaja ainakin kertoi, mitä minä haluan hänelle ja hän kirjoittaa ylös ja kun minä olen paikalla hän tee itelle kun hän ei ole paikalla sitten muut ohjaajille” (Khalid).

Toinen haastateltavista koki ohjauksen tärkeäksi muullakin tavalla kuin vain arkipäivän askareiden opetteluna. Hän kertoi, että ohjaajat olivat kertoneet millaisia ihmisiä Suomessa asuu ja kuinka heidän kanssaan eletään ja asutaan.

”Ohjaus oli tärkeää... koska me ollaan eri kulttuuria, kyllä me ollaan sama ihmisiä, mutta jonkun verran me ollaan eri ja sitten kun tulee uuteen paikkaan, ei koskaan tiedä mitä siellä on... ohjaajat opettivat miten elää ihmisten kanssa Suomessa, tärkeintä oli olla ryhmäkodilla, kun ohjaajat opettivat” (Sidi).

Haastateltavat kokivat avun kysymisen vaikeaksi vierailta ihmisiltä. He kysyivät vain, jos oli pakko kysyä. Ohjaajilta avun kysyminen oli helppoa ja heille oli luontevaa kertoa omista luottamuksellisista asioistaan. Heidän mielestään pitää pyytää apua, kun sitä tarvitaan.

"En koe helpoksi kysyä apua vierailta ihmisiltä...olen semmonen ujo... kysyn, mutta se on vaikeaa...ihmisten kanssa puhuminen on vaikeaa...en puhu paljon ihmisille...ohjaajilta on helppo kysyä" (Sidi).

"Pitäs kysyä kun tarvitaan apua, monta kertaa olen kysynyt, jos minulla on jotakin, tuntuu vaikealta, sitten pyytää apua" (Khalid).

Lastenkodissa asuessaan toinen haastateltavista koki saaneensa samanlaista ohjausta selviytyäkseen arjesta kuin vastaanottokeskuksessa. Esimerkiksi ruoanlaitto ja siivous kuuluivat näihin arkipäivän askareisiin, joita opeteltiin lastenkodissa.

Kaikkia asioita, kaupassa, minä olen opiskellut lastenkodissa kaikki, minä olin vuosi, yli vuosi varmaan siellä ja meillä ainakin järjestetään ruoka, kun minä osta ruoka niin niin näitä ohjaajilla auttaa minua kokoajan ja miten laitetaan ruoka miten siivotaan ja mitäs pitäs tehdä viikonlopun aikana kaikkia. (Khalid)

Toinen haastateltavista koki vaikeaksi sopeutua asumaan lastenkodissa. Hän koki lastenkodin säännöt vaikeiksi ymmärtää ja tämä puolestaan lisäsi sopeutumiseen mennyttä aikaa lastenkodissa. Säännöt olivat uusia ja hän ei tuntenut niitä aikaisemmin. Hän koki vaikeaksi ymmärtää, että täytyy tehdä kaikki, mitä ohjaaja sanoo. Haastateltava rohkaisi itseään ja kertasi, että tämä on minun elämää ja minun täytyy pystyä olemaan täällä ja ottamaan sääntöjä vastaan. Ajan kanssa haastateltava sopeutui elämään lastenkotiin ja hän koki sen jälkeen, että kaikki oli hyvin.

"Joskus oli vaikea asua sinne, koska heille oli semmonen vaikea sääntö ja sitten joka en tunne ennen, Se oli semmonen sääntö et voi polttaa, et voi mennä mihinkään milloin vaan, pitää ilmoita jos lähet pois tai menee keskustaan" (Sidi).

Haastateltavat kokivat kotikäyntien merkityksen tärkeäksi yksin asuessaan. Heidän luonaan kävi ohjaaja kerran tai kaksi viikossa. He kertoivat, että ohjaus on ollut riittävää heille ja ohjaajien kanssa ei ole ollut ongelmia. He kokivat päässeensä kiinni arkeen ohjauksen avulla.

"Ohjaajilla kaksi kertaa viikossa kotikäynti, niin mä oon saanut siellä kaikki, lasku, miten sitten siivotaan kotona ja ainakin hän järjesti minulle melkeen jotain 10 kuukautta juteltiin vähän aikaa" (Khalid).

”Joku ohjaaja tuu käymään sun kotia ja tarkistaa jos siivoaa tai joo siivoaa ja kaikki meni hyvin ja sitten jos sulle tulee postia ne auttavat täyttää paperia ja sellaisia asioita” (Sidi).

8.2 Ammatillinen ohjaus pakolaislasten psyykkisen hyvinvoinnin tukena

Haastateltavat kokivat kotikäynnit tärkeiksi oman hyvinvointinsa ja jaksamisensa kannalta. Ohjaaja kävi kerran tai pari kertaa viikossa heidän luonaan. Toinen haastateltavista kertoi, että ohjaajien kanssa juteltiin ja jos ohjaajat näkivät hänet surullisena, he yrittivät tehdä hänet onnelliseksi.

”se on joskus että ite stressiä ja jotkut ohjaajat tulee käymään ja sitten jutellaan sun kanssa ja yrittää että pystyy kunnolla” (Sidi).

Toinen haastateltavista on kokenut yksin asumisen epämukavana, mutta kertoi ohjaajan kotikäyntien olevan tärkeä tuki hänelle. Muuttaessaan yksin asumaan kotikäyntien merkitys alussa oli merkittävää, mutta nyt hänen oma perheensä on tullut Suomeen, joten hän ei kokenut tarvitsevana tukea enää.

”Pakko sanoa, mutta mää en oo jaksanu asua yksin, mä en oo ollenkaan asunut yksin, minulla on koko ajan mun ihmisten kanssa minä olen ja juttelen... kotikäynti viikossa kaksi kertaa varmaan kolme tuntia jutellaan ja tehään kotiläksyjä kaikki, ei ollut turhaa (kotikäynti), se oli tosi hyvä” (Khalid).

Vastaanottokeskuksessa asuessaan toinen haastateltavista koki tärkeäksi saada pitää yhteyttä omaan perheeseensä. Hän koki, että ohjaajat auttoivat häntä pitämään yhteyttä kotimaassa olevaan perheeseen. Hän sai soittaa ulkomaille kaksi kertaa kuukaudessa ja ohjaajat yhdistivät hänet ja hänen perheensä.

”Puhelimessa ainakin puhelimessa olen ainakin viikossa tai kuukausi varmaan kaksi tuntia soittaa ulkomaille perheelle ja ainakin he (ohjaajat) yhdistivät mun perhe, minä ja mun perhe” (Khalid).

8.3 Ammatillinen ohjaus pakolaislasten oman kulttuurin tukena

Lastenkodissa asuessaan oma kulttuuri tuli haastateltavien kertomusten mukaan esille. Ohjaajat olivat kiinnostuneita heidän omasta kulttuuristaan ja kuuntelivat heitä. He kokivat tärkeäksi saada kertoa omasta maastaan ja laittaa heidän perinneruokiaan. Toinen haastateltavista kertoi, että ohjaajat järjestivät juhlia, missä maahanmuuttajanuoret saivat laittaa oman maansa ruokaa ja näyttää heille tärkeitä perinneasuja.

”Jotkut tykkäsi ruoka mitä mä oon laita ja meillä oli semmonen puku islami puku ja meillä oli joskus siellä juhla, ohjaaja järjesti semmonen juhla se oli meillä festifaali silloin, jotkut tykkäsi että mikä meillä oli puku ja jotkut kiinnostaa kuunnella meidän kulttuuri mikä se on” (Sidi).

Myös toinen haastateltavista koki tärkeäksi saada kertoa mistä oli kotoisin ja hän kertoi, että oli kertonut ”kaikki” hänen omasta kulttuuristaan. Sillä hetkellä lastenkodissa oli enemmän tyttöjä ja haastateltava koki heidän enemmän tekevän perinneruokia ja osallistuvan järjestettyihin toimiin.

”Ainakin mä somaliankulttuuria, meillä kerran vuodessa on, että meillä ei syödä eikä juoda, kun aurinko nousee ja laskee, kaikki mä olen kertonut ja sieltä mä olen, ramadan on tullut, mitä ruokia tehdään kulttuuriruokia, mä olen laittanut siellä” (Khalid).

Tällä hetkellä Khalid on saanut oman perheensä luokseen Suomeen perheenyhdistämishjelman kautta ja hän kertoi, että vierailee perheensä luona useasti. Hän asuu edelleen yksin ja käy töissä. Sidi asuu myös yksin ja suorittaa lukiota tällä hetkellä.

”mä en oo vielä oppinut tarpeeksi kaikki kaikkea mutta se tulee pikku hiljaa, mä tarvin enemmän aikaa oppia suomen, nyt mä osaan melkeen mikä sujuu mun elämä.” –Sidi

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessani selvitän, millaisia kokemuksia ilman huoltajaa tulleilla alaikäisillä pakolaislapsilla on ammatillisesta ohjauksesta kotoutumisen aikana. Tutkimustulosteni perusteella keskeiset saamani johtopäätökset liittyvät arjesta selviytymiseen ohjauksen avulla eri siirtymävaiheissa, ohjaajan antaman tuen merkitys oman psyykkisen hyvinvoinnin kannalta ja oman kulttuurin tukemiseen. Alla on esitetty johtopäätökset tarkemmin.

Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten pakolaislasten arjesta selviytyminen näkyi konkreettisesti arkipäivän askareita opetellessa. Haastateltavat saivat ohjausta ruoan laittoon, siivoukseen, kaupassakäyntiin, ohjaajat auttoivat erilaisten papereiden täyttämässä ja ohjasivat heitä eri viranomaisten luokse, jos heillä oli tarvetta. Ohjauksen tarve näkyy haastateltavien jokaisessa siirtymävaiheessa. Heidän muuttaessaan paikasta toiseen, he ovat tarvinneet samankaltaista ohjausta selvitäkseen arjessa eteenpäin. Kuten Ojanen (2009, 11–27.) on kirjassaan määritellyt, että ohjauksen tavoitteena ei ole löytää oikeita ja vääriä vastauksia, vaan kykyä oppia omista ajattelu- ja toimintatavoista eli mahdollistaa oma kehittyminen ja muuttuminen. Perusehtona ohjaamiselle on ohjattavan kasvua helpottavan ympäristön rakentaminen. (Ojanen 2009, 137.) Helander (2009, 117.) kertoo, että monikulttuurisella ohjauksella tarkoitetaan tavoitteellista, ammatillista toimintaa, tukea, apua ja neuvoa henkilölle, joka on etniseltään ja kulttuuriseltaan taustaltaan erilainen kuin ohjaaja tai ohjaajan tausta on erilainen kuin ohjattavien.

Tutkimuksessani ammatillinen ohjaus näkyi myös haastateltavien psyykkisen hyvinvoinnin tukemisessa. Haastateltavat kokivat, että ohjaajien kotikäynnit olivat merkittäviä heidän oman jaksamisen kannalta. Toinen haastateltavista kertoi, että ohjaajan kanssa oli helppo jutella ja jos hänellä oli huono olla, niin ohjaaja tuki häntä. Toinen haastateltava kertoi, että hän on kokenut yksin asumisen epämukavana ja ohjaajien kotikäynnit olivat ”tosi hyviä juttuja” hänelle. Helanderin (2009, 117.) mukaan ohjaus voidaan määritellä psykososiaaliseksi, psykologiseksi ja yhteiskunnalliseksi tueksi, joka auttaa ohjattavaa sopeutumaan ja kotoutumaan uuteen ympäristöön. Pakolaisten kohdalla muuttoon voi liittyä kidutusta ja vainoa, on kysymys niin raskaista ja vaativista siirtymistä, että useimmat ihmiset eivät osaa edes kuvitella, mitä ne vaativat. Näistä syistä erityisesti maahanmuuton alkuvaiheissa on kaikkein tärkeimpiä pyrkimyksiä edistää turvallisten, luottamuksellisten ohjaussuhteiden syntymistä ja myös rakentaa kotoutumisen polkua räätälöidysti kulttuuriset erot ja yksilön elämäntilannetekijät huomioon ottaen. (Taajamo & Puukari 2007, 18.)

Tutkimukseen osallistuneet kokivat oman kulttuurin tukemisen tärkeänä. Oman kulttuurin tukeminen näkyi haastateltavien kertomuksissa omien kulttuuriruokien tekemisenä, kulttuurijuhlien järjestämisenä ja kokemuksena siitä, että toiset kuuntelivat mistä he ovat tulleet. Kuten Taajamo & Puukari (2007, 20.) kirjoittavat, ohjaussuhteen toimivuus antaa mahdollisuuden sekä ohjaajalle että ohjattavalle oppia uutta omasta kulttuurista ja toisten kulttuureista. Rohkaisullaan ja kysymyksillään ohjaajalla on tärkeä tehtävä luoda toivoa ja avartaa näkökulmia niin, että ohjattava voi alkaa rakentaa omaa elämäänsä ja löytää yhteys uuden maan ihmisiin. Tämän tien kulkeminen on yksilöllistä, ja se voi usein olla vaativa prosessi, jossa ohjauksella on merkittävä osuus.

10 POHDINTA

Opinnäytetyöni aihe syntyi, kun olin suorittamassa harjoittelujaksoa pakolaisten parissa ja pohdin silloin pakolaisten kotoutumista uuteen maahan ja millaista tukea he saavat kotoutumisprosessiinsa. Mietin paljon erilaisia aiheita liittyen pakolaisuuteen, koska minua kiinnostaa aihe hyvin paljon. Pohdin aihetta ensin monella eri tavalla: mistä pakolaiset saavat apua, kuinka paljon heillä on mahdollisuutta saada tukea, kuinka he osaavat hakea tukea, kuinka paljon pakolaisia tulee Suomeen ja mietin myös sitä, onko heille suunnatusta tuesta hyötyä ja onko se riittävää.

Valitsin tutkimuksen aiheeksi alaikäiset ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset, koska minua kiinnostivat erityisesti lapset ja ilman huoltajaa tulleet lapset. Alaikäisiä ilman huoltajaa tulleita pakolaislapsia tulee Suomeen joka vuosi ja erityisesti minua kiinnosti tämä ryhmä, koska he ovat aivan yksin vieraassa maassa. Tutkimusta suunnitellessa valitsin laadullisen tutkimusmenetelmän. Myöhemmin tutkimukseni valikoitui vielä narratiiviseksi tutkimukseksi, koska tämä antoi tilaisuuden tutkittaville kertoa avoimesti kokemuksistaan tutkimuksen aiheesta.

Aiheeni valitsin sen ajankohtaisuuden vuoksi. Harva se päivä lehdissä kirjoitellaan pakolaisista. Ihmiset voivat suhtautua pakolaisuuteen eri tavoin. Jotkut voivat olla sitä mieltä, että heidän ei tarvitsisi paeta kotimaastaan, kun taas toiset voivat olla sitä mieltä, että heillä on hätä ja heitä tarvitsee auttaa. Kuinka köyhä yhteiskuntamme olisi, jos siellä ei olisi monikulttuurisuutta? Erilaiset tavat, värit, tuoksut, ihmiset tuovat paljon rikkautta ja valoa meidän kulttuuriimme. Sanotaanpa jopa, että meillä on pula työntekijöistä, joten pakolaiset saavat hyvän alun uudelle elämälleen, jos he ovat työn parissa.

Tutkimukseeni osallistuneita pakolaislapsia oli kokemukseni mukaan haastavaa haastatella, koska meillä oli välillä ymmärtämistä vaikeuksia kielellisesti. Vaikka haastateltavat puhuivat suhteellisen hyvin suomen kieltä, meillä kuitenkin tuli kielimuuri vastaan ja emme aina ymmärtäneet toisiamme. Ehkä olisi ollut toisin, jos olisi ollut esimerkiksi tulkki paikalla. Vaikka kerroin haastattelun alussa samalla tavalla tutkimuksesta sekä haastattelusta ja käytin samoja apukysymyksiä, heidän tarinoissaan ja haastatteluissa näkyi heidän oma persoonallisuutensa ja tapansa kertoa asioista.

Tutkimukseen haastateltavien löytäminen ei ollut helppoa, koska tutkittavien joukko on hyvin pieni. Tutkimukseeni osallistuneet henkilöt kuitenkin osallistuivat tutkimukseeni mielellään ja halusi-

vat auttaa minua etenemään tässä työssä. Haastattelutilanteet olivat mielestäni rentoja, vaikka tein ensimmäistä kertaa elämässäni haastattelua, en ollut tavannut tutkimukseen osallistuneita henkilöitä aikaisemmin. Meillä riitti juteltavaa ja se tuntui luontevalta. Nauhurinkäyttö ei häirinnyt haastattelutilannetta. Haastattelutila oli sopiva paikka tehdä haastattelut ja siellä sai työskennellä rauhassa, melua ei kuulunut taustalla. Tutkimuksessa haastattelutilanteesta teki haastavaa kielelliset ymmärtämisvaikeudet ja tutkimusaiheen vaikeus. Haastateltavat eivät muistaneet aikaisempia tapahtumia tai he eivät osanneet kertoa niistä ja tarinamuodossa kertominen oli heille vaikeaa.

Tutkimuksen helpoimmaksi vaiheeksi koin viitekehyksen kirjoittamisen. Siinä sain paljon uutta tietoa tutkimuksen aiheesta ja lähikäsitteistä. Vaikeimmiksi vaiheiksi tutkimusta suorittaessa tuli aineiston kerääminen ja sen analysointi. Aineiston litteroiminen oli myös hyvin haastavaa, koska jouduin kuuntelemaan haastateltavien kertomia asioita useaan kertaan, sillä heillä ei ollut suomi äidinkielenään. Aineiston aukikirjoittamisessa kuuntelin haastatteluja useaan otteeseen ja pohdin ymmärsinkö mitä haastateltava tarkoitti ja ymmärrätkö sen samalla tavalla kuin hän. Myös aineiston analyysivaihe oli uusi tilanne minulle. Ensimmäistä kertaa analyysiä tehdessäni oli vaikea ymmärtää miten se tehdään ja miten suoriudun tästä loppuun, mutta tukenani oli sekä teorian tietoa että käytännön ohjeita.

Opinnäytetyöni avulla syvensin ja kehitin ammatillista tietoperustaani ja osaamistani pakolaisten ohjauksesta. Ilman huoltajaa tullut alaikäinen pakolaislapsi tarvitsee ohjausta kotoutuakseen uuteen maahan ja aloittaessaan uuden elämän vieraassa maassa. Tutkimustyötä tehdessäni ja varsinkin haastatteluja tehdessäni ammattitaitoni syveni niin, että pystyn kohtaamaan pakolaisen tasavertaisena ihmisenä, niin kuin meidät kaikki. Myös ammattitaito kuunnella toista ihmistä ja tukea kehittyivät tutkimuksen aikana. Pakolaisten kanssa työskentely voi olla haastavaa muun muassa kielellisten ja kulttuuristen ongelmien takia, mutta ihmiset ovat tasavertaisia ja jokaista täytyy kunnioittaa hänen taustastaan riippumatta.

Tutkimusta tehdessäni nousi esille sosiaalialan ammattieettinen osaaminen. Haastattelutilanteissa ja tutkimusta tehdessä eteenpäin haastateltavien antamat tiedot ja henkilöllisyys pysyivät vain tutkijan tiedossa. Sosiaalialan asiakastyöhön kuuluvat vuorovaikutustaidot kehittyivät tehdessä yhteistyötä haastateltavien kanssa. Vaikka aina ei ole yhteistä kieltä, hyvän vuorovaikutuksen ansiosta pystyimme kommunikoimaan niillä taidoilla mitä meillä oli.

Tutkimuksen haastattelua tehdessäni nuorten kertomuksissa tuli esille edustajan tärkeys heidän kotoutumisessaan. Molemmat tutkimukseeni osallistuneet nuoret kertoivat, että edustaja on autanut heitä paljon ja edustaja on ollut mukana heidän kotoutumisprosessissa. Edustajasta on tullut heille sekä ystävä että tärkeä henkilö ja ystävyys on jatkunut edustajan tehtävien päättymisen jälkeen. Tutkimusta tehdessä pohdin, voisikohan edustajan roolia ammatillistaa, koska edustajan rooli näyttytyy tärkeänä pakolaislasten kotoutumisessa. Toisaalta ilman huoltajaa tulleilla pakolaislapsilla ei välttämättä ole tärkeää pysyvää läheistä henkilöä, joka huolehtisi hänestä, joten edustajan rooli tällaisenaan voi olla tärkeä heille. Edustajat eivät välttämättä katso kaikkia asioita niin ammattilaisten näkökulmasta, joten edustaja voi olla tärkeä tuki pakolaislapselle arki elämään.

Laissa maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta on myös säännöty, 27§ ”Edustajaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva täysivaltainen henkilö, joka antaa siihen suostumuksensa ja joka kykenee hoitamaan tehtävänsä moitteettomasti ja lapsen etua silmällä pitäen.” (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 1999/493, viitattu 4.10.2011)

Tutkimusta tehdessäni pohdin myös sitä, että onko lastenkoti oikea sijoituspaikka ilman huoltajaa tulleelle pakolaislapselle. Alaikäisinä, jos he ovat saaneet myönteisen turvapaikkapäätöksen, heitä ei voi laittaa asumaan yksin, koska heillä ei ole laillista huoltajaa ja he ovat lastensuojelulain alaisia. Lastenkodissa voi olla haastavia lapsia ja ei välttämättä hyviä roolimalleja pakolaislapselle. Mutta mikä sitten olisi oikea paikka pakolaislapselle asua?

Tutkimusta tehdessäni päähäni nousi ajatus siitä, voisiko edustajan koulutusta kehittää tai ammatillistaa, koska tällä hetkellä edustajaksi voi hakea kuka tahansa henkilö. Koska nuorten kertomuksista edustajanrooli tuli molemmilta vahvasti esille, pohtiessani mahdollisia jatkotutkimusaiheita tuli mieleeni, että tutkimustani voisi jatkaa haastattelemalla esimerkiksi edustajia siitä, miten he ovat kokeneet ei-ammattilaisena ilman huoltajaa tulleen pakolaislapsen ohjauksen. Toinen jatkotutkimusaihe voisi olla alaikäisten pakolaislasten kotoutuminen Suomeen. Kuinka he ovat kotoutuneet tänne, vai ovatko he syrjäytyneet yhteiskunnasta.

Kokonaisuudessaan opinnäytetyön työstäminen oli haastavaa, mutta mielenkiintoinen projekti. Opinnäytetyön tekeminen kehitti ammattitaitoa kohdata vieraasta kulttuurista tuleva ihminen, jota ei ole aikaisemmin tavannut.

LÄHTEET

Aaltola, Juhani & Valli, Raine. 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell Oy.

Abdelhamid, Pirkko & Juntunen, Anitta & Koskinen, Aliisa. 2009. Monikulttuurinen hoitotyö. Helsinki: WSOYpro Oy

Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Helander, Jaakko. 2009. Ammatillisen opettajan käsikirja.

Helander, Reetta & Mikkonen, Anna. 2002. Ikävä äitiä. Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos E13/2002.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. 2009. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi

Järvinen, Riitta. 2004. Ammatillisen maahanmuuttotyön kulttuuri. Erilaisuus sosiaali- ja terveydenhuollon jäsenyksissä. Tampere: Yliopistopaino Oy.

Liebkind, Karmela. 1994. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus

Metsämuuronen, Jari. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Mikkonen, Anna. 2002. Yksin Suomessa. Ilman huoltajaa tulleiden lasten asema kansainvälisten suositusten valossa. Helsinki: Multiprint Oy

Ojanen, Sinikka. 2009. Ohjauksesta oivallukseen. Ohjausteorian käsittelyä. Helsinki: Yliopistopaino

Onnismaa, Jussi & Pasanen, Heikki & Spangar, Timo. 2004. Ohjaus ammattina ja tieteenalana 3. Ohjaustyön välineet. Juva: WS Bookwell Oy

Onnismaa, Jussi & Pasanen, Heikki & Spangar, Timo. 2000. Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1. Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. Juva: WS Bookwell Oy

Pehkonen, Aini & Väänänen-Formin, Marja. 2011. Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus

Peltola, Ulla & Metso, Laura. 2008. Maahanmuuttajien kuntoutumisen ja työllistymisen tukeminen Helsingissä. Helsinki: Yliopistopaino

Pentikäinen, Marja. 2005. Loputtomalla matkalla. Kertomuksia pakolaisuudesta. Helsinki: Hakapaino Oy

Puusa, Anu & Juuti, Pauli. 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Vantaa: Hansaprint

Ruoppila, Isto & Hujala, Eeva & Karila, Kirsti & Kinos, Jarmo & Niiranen, Pirkko & Ojala, Mikko. 1999. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Räty, Minttu. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Taajamo, Matti & Puukari, Sauli. 2007. Monikulttuurisuus ja moniammatillisuus ohjaus- ja neuvontatyössä. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos (Kopijyvä)

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Vilikka, Hanna. 2006. Tutki ja havainnoi. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy

Vilkka, Hanna. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

INTERNET- LÄHTEET

Parsons, Annika. 2010. Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevis-
sa päätöksissä. Hakupäivä 26.10.2011

[http://www.raja.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/VV%20lapsen%20etu%20-
raportti_paino_verkkoversio/\\$file/VV%20lapsen%20etu%20-raportti_paino_verkkoversio.pdf](http://www.raja.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/VV%20lapsen%20etu%20-raportti_paino_verkkoversio/$file/VV%20lapsen%20etu%20-raportti_paino_verkkoversio.pdf)

Finlex. 1999. Lainsäädäntö. Säädökset alkuperäisinä. 493/1999. Hakupäivä 11.4.2011
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493>

Maahanmuuttovirasto. Pakolaiset. Vastaanotto. Hakupäivä 11.4.2011
<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2476,2791>

Maahanmuuttovirasto. Pakolaiset. Vastaanotto. Vastaanottojärjestelmä. Hakupäivä 11.4.2011
<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2476,2791,2792>

Sisäasiainministeriö. 2011. Maahanmuutto. Kotouttaminen. Hakupäivä 11.4.2011
<http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/4B352409EF53530FC22575E1001F5DA2?opendocument>

Tilastokeskus. Tilastot. Väestö. Muuttoliike. Hakupäivä 11.4.2011
<http://www.stat.fi/til/muutl/index.html>

Tilastokeskus. Tuotteet ja palvelut. Suomi lukuina. Väestö. Turvapaikanhakijat ja pakolaiset. Hakupäivä 11.4.2011

Maahanmuuttovirasto. Pakolaiset. Pakolaiskiintiö. Hakupäivä 1.4.2011
[http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2476,2538,](http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2476,2538)

Maahanmuuttovirasto. Media. Tilastot. Turvapaikka- ja pakolaistilastot. Yksintulleiden alaikäisten päätökset kansalaisuuksittain. Hakupäivä 11.4.2011

<http://www.migri.fi/download.asp?id=Alaik%C3%A4iset+tp%2Dhakijat+2011;2059;{9B342DDC-785F-4718-89BA-0999EE654CDD}>

Punainen Risti. Apua ja tukea. Henkilötiedustelu. Hakupäivä 22.9.2011

http://www.redcross.fi/apuajatukea/henkiloetsinta/fi_FI

Monitori 4/2009. Maahanmuuttoasioiden ammattilehti. Sisäasiainministeriö

Apukysymykset

1. Keneltä olet saanut ohjausta?
2. Onko ohjaus ollut riittävää?
3. Olisitko tarvinnut enemmän ohjausta? (siinä tilanteessa)
4. Millaista ohjausta olet saanut?
5. Onko joku ohjannut sinut ammattiauttajalle?
6. Kuinka tarpeelliseksi koet ohjauksen kotoutumisen kannalta?
7. Onko ohjauksesta ollut hyötyä sinulle?
8. Koetko helpoksi kysyä apua vierailta ihmisiltä uudessa maassa?
9. Koetko pärjääväsi saadulla ohjauksella arkielämässä?
10. Mitä olisit toivonut enemmän kotoutumisen aikana?
11. Miten muuttaisit ohjauksen systeemiä?
12. Onko ohjauksesta ollut jotain haittaa?
13. Onko vaikeaa saada ohjausta?
14. Oletko saanut apua tarvittaviin ongelmiin?
15. Onko tulkkia järjestetty paikalle jos sitä on tarvinnut?

Tutkimustulosten analysointi

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka	Yhdistävä luokka
"Ensimmäinen mulla oli kaikki opastettu, meillä oli pelikoneita ja me jokainen henkilö oma huoneita ja meillä ruoka aina keitetään ja ei voi keittää itse ja en mäkään silloin osannu, ohjaaja joku mammi, joka laittoi meille ruokaa"...	arkeen opastaminen	Ammatillinen ohjaus pakolaisten arjesta selviytymisen tukena	Aikaikaisena ilman huoltajaa tulleiden pakolaisten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta
"Koulusta olen saanut tämä, mikä se on, kotitaloustunteja, niin sieltä olen oppinut miten laitetaan ruokaa, suomalaisia ruokia, ainakin minä harjoitelen, sitten tämä ryhmäkodissa minä laita"...	ohjaus ruoanlaittoon		
"Seitsemän kuukautta vastaanottokeskuksessa, mä en ollu ryhmäkodis, mä asun se oli sellanen ryhmäkoti mitä mä laittaa ruoka ite, kun mä olin sinne, myöskin oli se oli sillä ohjaaja joka hoitaa meille ja mä saan aika paljon apua siellä, ne antavat joskus kyydin keskustassa, maksavat pussikortin, se myöskin me oli joskus leiri ja jos tulee mitään epäselviä sitte ne yrittivät silloin selviä asiaa joka ei ymmärtää"...	ohjaajien tuki arkeen		
"Siellä oli varmaan, on varmaan parempaa asua vastaanottokeskus, heti kun minä tulin Suomeen, ainakin olin vuosi vastaanottokeskus ja siellä olen saanut paljon asioita, miten asutaan Suomessa ja kulttuuri ja kaikki, joo niin asutaan, sieltä olen tarvinnut mutta minä olen saanut siellä ohjaajilla paljon ajatuksia"	ohjaajilta saatu tieto Suomesta		
"... oli oma ohjaaja siellä ja oma ohjaaja ainakin kertoi, mitä minä haluan hänelle ja hän kirjoittaa ylös ja kun minä olen paikalla hän tee itelle kun hän ei ole paikalla sitten muut ohjaajille."...	oma ohjaajan tuki		

<p>"Ohjaus oli tärkeää... koska me ollaan eri kulttuuria, kyllä me ollaan sama ihmisiä, mutta jonkun verran me ollaan eri ja sitten kun tulee uuteen paikkaan, ei koskaan tiedä mitä siellä on... ohjaajat opettivat miten elää ihmisten kanssa Suomessa, tärkeintä oli olla ryhmäkodilla, kun ohjaajat opettivat"...</p>	<p>opastaminen suomalaiseen kulttuuriin</p>	<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Ammatillinen ohjaus pakolaisten arjesta selviytymisen tukena</p>	<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Aikaikaisena ilman huoltajaa tulleiden pakolaisten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta</p>
<p>"En koe helpoksi kysyä apua vierailta ihmisiltä...olen semmonen ujo... kysyn, mutta se on vaikeaa...ihmisten kanssa puhuminen on vaikeaa...en puhu paljon ihmisille...ohjaajilta on helppo kysyä."</p>	<p>ohjauksen kysyminen ohjaajilta</p>		
<p>"Pitäs kysyä kun tarvitaan apua, monta kertaa olen kysynyt, jos minulla on jotakin, tuntuu vaikealta, sitten pyytää apua."</p>	<p>avun kysyminen</p>		
<p>"kaikkia asioita, kaupassa, minä olen opiskellut lastenkodissa kaikki, minä olin vuosi, yli vuosi varmaan siellä ja meillä ainakin järjestetään ruoka, kun minä osta ruoka niin niin näitä ohjaajilla auttaa minua kokoajan ja miten laitetaan ruoka miten siivotaan ja mitäs pitäs tehdä viikonlopun aikana kaikkia."</p>	<p>ruoan laitton, siivouksen ja arjen askareiden oppiminen</p>		
<p>"joskus oli vaikea asua sinne, koska heille oli semmonen vaikea sääntö ja sitten joka en tunne ennen, Se oli semmonen sääntö et voi polttaa, et voi mennä mihinkään milloin vaan, pitää ilmoita jos lähet pois tai menee keskustaan"...</p>	<p>sääntöjen noudattaminen</p>		
<p>"ohjaajilla kaksi kertaa viikossa kotikäynti, niin mä oon saanut siellä kaikki, lasku, miten sitten siivotaan kotona ja ainakin hän järjesti minulle melkeen jotain 10 kuukautta juteltiin vähän aikaa"...</p>	<p>ohjaus siivoukseen, laskujen hoitamiseen</p>		
<p>"joku ohjaaja tuu käymään sun kotia ja tarkistaa jos siivoaa tai joo siivoaa ja kaikki meni hyvin ja sitten jos sulle tulee postia ne auttavat täyttää paperia ja sellaisia asioita."</p>	<p>ohjaajien kotikäynnit ja siivouksen tarkistus ja postien ja papereiden täyttämisen auttaminen</p>		
<p>"se on joskus että ite stressiä ja jotkut ohjaajat tulee käymään ja sitten jutellaan sun kanssa ja yrittää että pystyy kunnolla"...</p>	<p>ohjaajan kanssa jutteleminen</p>		

<p>"pakko sanoa, mutta mä en oo jaksanu asua yksin, mä en oo ollenkaan asunut yksin, minulla on koko ajan mun ihmisten kanssa minä olen ja juttelen... kotikäynti viikossa kaksi kertaa varmaan kolme tuntia jutellaan ja tehään kotiläksyjä kaikki, ei ollut turhaa (kotikäynti), se oli tosi hyvä"...</p>	<p>yksin asumisen epämukavuus</p>	<p>Ammatillinen ohjaus pakolaisten psyykkisen hyvinvoinnin tukena</p>	<p>Aikaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden pakolaisten kokemuksia ammatillisesta ohjauksesta</p>
<p>"puhelimessa ainakin puhelimesta olen ainakin viikossa tai kuukausi varmaan kaksi tuntia soittaa ulkomaille perheelle ja ainakin he (ohjaajat) yhdistivät mun perhe, minä ja mun perhe."</p>	<p>yhteydet omaan perheeseen</p>		
<p>"Jotkut tykkäsi ruoka mitä mä oon laita ja meillä oli semmonen puku islami puku ja meillä oli joskus siellä juhla, ohjaaja järjesti semmonen juhla se oli meillä festivaali silloin, jotkut tykkäsi että mikä meillä oli puku ja jotkut kiinnostaa kuunnella meidän kulttuuri mikä se on."</p>	<p>ohjaajat tukivat omaa kulttuuria</p>	<p>Ammatillinen ohjaus pakolaisten oman kulttuurin tukena</p>	
<p>"Ainakin mä somaliankulttuuria, meillä kerran vuodessa on, että meillä ei syödä eikä juoda, kun aurinko nousee ja laskee, kaikki mä olen kertonut ja sieltä mä olen, ramadan on tullut, mitä ruokia tehdään kulttuuriruokia, mä olen laittanut siellä"...</p>	<p>oman kulttuurin kertominen</p>		